

ALDERSPENSJONENS REFORM

Kandidatnummer: 652

Leveringsfrist: 25. november 2008

Til sammen 16 269 ord

27.11.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING OG AVGRENsing AV OPPGAVEN</u>	<u>1</u>
<u>2</u>	<u>KORT HISTORIKK</u>	<u>1</u>
<u>3</u>	<u>BAKGRUNN FOR REFORMEN</u>	<u>2</u>
<u>4</u>	<u>HOVEDTREKK I NY ALDERSPENSJON</u>	<u>4</u>
<u>5</u>	<u>DEN NYE ALDERSPENSJONENS OPPBYGNING</u>	<u>6</u>
<u>5.1</u>	<u>GARANTIPENSJON</u>	<u>8</u>
<u>5.1.1</u>	<u>VILKÅR FOR GARANTIPENSJON</u>	<u>10</u>
<u>5.1.2</u>	<u>DELVIS UTTAK AV GARANTIPENSJON</u>	<u>13</u>
<u>5.2</u>	<u>INNTÆKTSPENSJON</u>	<u>13</u>
<u>5.2.1</u>	<u>VILKÅR FOR INNTÆKTSPENSJON</u>	<u>15</u>
<u>5.2.2</u>	<u>DELVIS UTTAK AV INNTÆKTSPENSJON</u>	<u>16</u>
<u>6</u>	<u>OPPTJENING AV PENSJONSBEHOLDNING</u>	<u>17</u>
<u>6.1</u>	<u>DAGENS REGLER FOR OPPTJENING OG BEREgNING AV PENSJON</u>	<u>17</u>
<u>6.2</u>	<u>FORSLAG TIL OPPTJENING OG BEREgNING AV PENSJONSRETTIGHETER I NY FOLKETRYGD</u>	<u>19</u>
<u>6.2.1</u>	<u>GENERELT OM OPPTJENING</u>	<u>19</u>

6.2.2	OPPTJENING PÅ GRUNNLAG AV PENSJONSGIVENDE INNTEKT	21
6.2.3	OPPTJENING AV ARVEGEVINST	22
6.2.4	OPPTJENING VED OMSORGSARBEID	23
6.2.5	OPPTJENING VED AVTJENING AV VERNEPLIKT	25
6.2.6	OPPTJENING VED MOTTA AV DAGPENGER	25
6.2.7	OPPTJENING AV PENSJONSBEHOLDNING FOR STUDENTER	26
6.3	TOTAL PENSJONSBEHOLDNING	27
6.4	EGEN PENSJONSPREMIE I SKATTESYSTEMET	27
7	BEREGNING AV PENSJON	29
7.1	BEREGNING AV PENSJON ETTER EKSISTERENDE SYSTEM	29
7.2	BEREGNING AV PENSJON I NY FOLKETRYGD	31
7.2.1	BEREGNING AV INNTEKTSPENSJON	31
7.2.2	BEREGNING AV GARANTIPENSJON	32
8	REGULERING AV PENSJON ETTER UTTAK	33
8.1	REGULERING AV INNTEKTSPENSJON ETTER DE NYE REGLENE	33
8.1.1	PENSJONSGRAD	33
8.1.2	OPPTJENTE IKKE LIGNEDE RETTIGHETER	33

8.1.3	FORTSATT OPPTJENING ETTER UTTAK AV PENSJON	34
8.1.4	OMREGNING AV PENSJON VED ENDRING AV PENSJONSGRAD	34
8.1.5	INDEKS JUSTERING	35
8.2	REGULERING AV GARANTIPENSJON	35
8.3	REGULERING AV PENSJON BEREGNET ETTER DAGENS REGLER	36
8.3.1	INNTEKT SOM IKKE ER FERDIG LIGNET PÅ UTTAKSTIDSPUNKTET	37
8.3.2	ENDRING AV PENSJONSGRAD	37
8.3.3	VIDERE OPPTJENING ETTER UTTAK AV PENSJON	38
8.3.4	INDEKS JUSTERING	39
9	OVERGANGSREGLER	39
10	INFORMASJON OM PENSJONSREFORMEN	43
10.1	PENSJONSPORTAL	44
10.2	DIN PENSJON	45
11	MÅLENE MED REFORMEN - HVORDAN NÅR MAN DEM?	47
11.1	ØKONOMISK OG SOSIALT BÆREKRAFTIG	49
11.2	GOD FORDELINGS- OG LIKESTILLINGSPROFIL	50
11.3	ENKELT OG FORSTÅELIG PENSJONSSYSTEM	51

<u>12</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>52</u>
<u>13</u>	<u>LITTERATURHENVISNINGER</u>	<u>52</u>

1 Innledning og avgrensning av oppgaven

Når jeg nå skal fullføre mitt juridiske studium ved å utarbeide en masteroppgave ønsker jeg å arbeide med et aktuelt tema. Siden ny folketrygd skal innføres i 2010 og de dokumenter som finnes om dette inneholder svært mye tekst ønsker jeg å konkretisere og dra sammen de tilgjengelige data til et mer lettfattelig dokument. Ny pensjonsreform er på det nåværende tidspunkt kun utredet på folketrygdlovens område. Samordningsbestemmelser med hensyn til andre offentlige og private pensjonsordninger er lite berørt. Det faller derfor ikke naturlig å behandle disse andre pensjonsordningene i denne oppgaven.

2 Litt historikk

De som ble gamle i eldre tider hadde fire mulige kilder til underhold. De kunne få hjelp av naboer, slekt og venner, de kunne forsørge seg selv ved hjelp av oppsparte midler, de kunne få hjelp av kirken eller andre veldedige organisasjoner eller de kunne få hjelp av den såkalte "fattigkassa".

Industrialiseringen i slutten av forrige århundre medførte endringer i samfunnet som utløste behov for nye kilder til underhold i alderdommen. Urbaniseringen førte til at slekt ikke bestandig bodde samlet og båndene ble dermed brutt eller svekket. Endring fra naturalhusholdning til pengehusholdning førte også til at det større behov for økonomisk støtte i alderdommen.

I 1936 ble den første loven om alderstrygd innført. Den gjaldt for alle over 70 år, men var behovsprøvd og kom derfor kun de dårligst stilte til gode. I årene etter annen verdenskrig ble trygdeordningene kraftig utvidet i Norge. Blant annet ble behovsprøvingen av alderstrygden opphevet i 1957 og vi fikk dermed den første alderstrygd for alle.

I 1966 ble de forskjellige ordninger samlet i folketrygdloven og derved gitt felles regler om medlemskap, administrasjon og finansiering. Den viktigste endringen for alderstrygden med denne loven var at det ble innført en ordning med tilleggspensjoner og trygdeytelser på bakgrunn av opptjente rettigheter. Pensjonen skulle nå ikke bare være en minimumshjelp, men være så stor at den tilvante levestandarden på det nærmeste kunne opprettholdes. Dessuten ble det innført system med indeksregulering av alderstrygden ved hjelp av grunnbeløpet. Pensjonsalderen senket fra 70 til 67 år 1. januar 1973.

I 1997 ble det vedtatt en ny folketrygdlov. Denne loven representerte ikke noen ny sosialreform, men var en lovteknisk endring hvor hovedhensikten var å få en klarere, mer oversiktlig og enkel lov.

3 Bakgrunnen for reformen av alderspensjonen

Utviklingen i alderssammensetningen i befolkningen i tillegg til høyere forventet levealder vil gi store økonomiske utfordringer for pensjonssystemet i årene som kommer.

I den første perioden etter 2010 vil dette ha særlig sammenheng med at de store fødselstallene etter krigen nærmer seg pensjonsalder. På lengre sikt vil imidlertid aldringen av befolkningen i økende grad skyldes at den enkelte pensjonist kan forvente å leve lengre en tidligere. Dette fører til at befolkningsandelen av mennesker over 65 år vil kunne bli tilnærmet fordoblet frem mot 2050. I befolkningsframskrivingene fra Statistisk sentralbyrå anslås forventet gjenværende pensjonsalder for en 67-åring å øke fra 17 år i dag til 22 år i 2050. Samtidig vil de gjennomsnittlige alderspensjonene kunne øke med rundt 30% i forhold til lønnsnivået i samfunnet som følge av at dagens folketrygd ikke er fullt innfaset. De kvinnelige pensjonistene vil ha hatt høyere yrkesdeltakelse og høyere pensjonsopptjening enn dagens kvinnelige pensjonister. Kombinasjonen av økende andel

eldre og høyere gjennomsnittspensjon vil føre til en dramatisk økning i utgiftene innenfor pensjonssystemet. Det anslås en forventet økning i utgiftene til alders- uføre og etterlattepensjoner fra 6% til 15% av landets totale verdiskapning.

I tillegg til økningen i pensjonsutbetalingen vil den økende levealder også føre med seg større utgifter til helse- og omsorgstjenester, selv med en forventet bedret helsetilstand for eldre mennesker.

Endringer i befolkningstilveksten vil også ha betydning for pensjonssystemet, da det vil bli færre yrkesaktive som skal finansiere pensjonene. Befolkningstilveksten var i de første årene etter krigen på ca 1%. I følge Statistisk sentralbyrå vil den totale befolkningstilvekst i 2050 være ca 0,38%. Innvandring vil, i denne prognosen, gi like stor befolkningstilvekst som fødselstallene. Dette vil også slå ut på den måten at befolkningen eldes, da vi erfaringsmessig vet at de fleste innvandrere kommer til landet som voksne.

NOU 2004:1 angir at det i 2001 var ca 2,7 pr person i arbeidsstyrken. I 2050 vil dette tallet være ca 1,6, denne faktor vil komme i tillegg til at flere av de kommende pensjonister vil ha opptjent større pensjonsrettigheter enn i dag.

Dagens Folketrygd finansieres ved avgifter fra arbeidsgiverne, trygdeavgifter fra medlemmene som har arbeidsinntekter og tilskudd fra Staten. Trygdebudsjettet er en integrert del av statsbudsjettet, men folketrygden har egen økonomi. Folketrygden har et fond som er samordnet med Petroleumsfondet til et Pensjonsfond. De årlige utbetalingene finansieres i dag ved trygdeavgiftene og statstilskuddet. Den sterke forventede økningen i pensjonsutgiftene vil komme samtidig som det forventes at inntektene fra oljevirksomheten vil gå ned. Avkastningen av fondet vil fortsatt være stor, men økningen av pensjonsutbetalingene vil øke i langt større grad enn avkastningen av fondet. Veksten i pensjonsutgiftene vil føre til at en stigende andel av offentlige utgifter brukes til overføring til husholdningene. Dette vil igjen føre til press på de andre offentlige oppgaver som skole, helsestell, utvikling av infrastruktur osv.

I tillegg til de økonomiske utfordringene ved pensjonssystemet er det flere forhold ved det nåværende pensjonssystem som faller uheldig ut og bør korrigeres.

- Besteårsregelen gir uheldige utslag for de som har hatt jevn inntekt hele sitt yrkesaktive liv. De med variable inntekter vil kunne oppnå en langt høyere alderspensjon enn dem med jevn inntjening.
- Det oppleves urimelig for dem med lav inntekt i yrkeslivet at deres pensjon ikke blir høyere enn dem som ikke har vært i arbeid.
- Muligheten for å velge pensjoneringstidspunkt er ulikt fordelt. Ikke alle arbeidstakere har mulighet til å ”gå av på AFP”.
- Det er begrensede muligheter for å kombinere arbeid og pensjon.

De dystre økonomiske utsikter, samt de sist nevnte ulikheter i pensjonssystemet førte i sin tid til at Regjeringen Stoltenberg I nedsatte pensjonskommisjonen under ledelse av Sigbjørn Johnsen. Målet var å utrede mulighetene for en økonomisk trygghet for alle som ikke er i arbeide, samtidig som pensjonssystemet ønskes økonomisk bærekraftig.

Pensjonskommisjonen avga rapporten NOU 2004:1 – Modernisert folketrygd.

Kommisjonens arbeid er senere fulgt opp av regjeringen Bondevik II med Sortingsmelding nr 12 (2004/2005) Pensjonsreform – trygghet for pensjonene og regjeringen Stoltenberg II med Stortingsmelding nr 5 (2006/2007) Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden. Stortingets behandling av disse meldingene førte til vedtak av henholdsvis 26. mai 2006 og 23. april 2007. Begge vedtakene er basert på brede forlik i Stortinget.

4 Hovedtrekk i ny alderspensjon i folketrygden

I høringsnotatet som Arbeids- og inkluderingsdepartementet har lagt frem er NOU 2004:1, St. meld 12 (2004/2005) og St. meld 5 (2006/2007) konkretisert. Dette, sammen med høringsinstansenes uttalelser er de siste dokumenter vedr pensjonsreformen. Det er derfor disse forslagene jeg forholder meg til når jeg i det videre skal konkretisere innholdet i reformen av alderspensjonen.

Ny alderspensjon skal sikre en pensjon som opptjenes gjennom hele det yrkesaktive liv. Som i dag skal den nye alderspensjonen sikre en minste inntekt for alle alderspensjonister samtidig som det skal være et tak for grunnlaget for opptjening. Den nye alderspensjonen vil gi pensjonsopptjening for omsorgsarbeide, avtjening av verneplikt og ved mottak av dagpenger under arbeidsledighet.

Forslaget innebærer at opptjeningen skal foregå over hele det yrkesaktive liv til og med fylte 75 år. Den enkelte vil hvert år tjene opp pensjonsrettigheter tilsvarende 18,1% av pensjongivende inntekt. All inntekt regnes med, men med et ”tak” på 7,1 G.

Pensjonsrettighetene til dem som faller fra fordeles på de gjenlevende i det aktuelle årskullet og vi får dermed et nytt uttrykk som betegnes arvegevinst. De opptjente pensjonsrettigheter reguleres i takt med lønnsveksten for de yrkesaktive.

Når det gjelder omsorgsarbeid gir dette en opptjening på 4,5 G, mot 4 G i dagens system. For avtjening av verneplikt gis en opptjening på 2,5 G. Arbeidsledige gis en opptjening som tilsvarer grunnlaget for dagpengene. Den enkeltes pensjonsbeholdning gir ikke andre rettigheter enn å tjene som beregningsgrunnlag for alderspensjon.

De nye opptjeningsreglene gjelder fullt ut for de som er født i 1963 og senere. De som er født i 1953 og tidligere skal følge dagens opptjeningsregler. Personer født mellom 1954 og 1962 vil få beregnet pensjon med forholdsmessig andel av gammelt og nytt pensjonssystem. En person født i 1954 vil få beregnet sin pensjon med 90% etter gammelt og 10% etter nytt pensjonssystem.

Det nye pensjonssystemet gir en fleksibel pensjonsalder fra 62 til 75 år. Vilåret for pensjonering fra 62 år er at man har opptjente rettigheter som tilsvarer pensjon minst tilsvarende minstepensjon ved 67 år. Det er innført delingstall som gir økonomiske konsekvenser ved valg av pensjoneringstidspunkt. Delingstallet tilsvarer forventet antall gjenværende leveår for årskullet man tilhører. Det innebærer at dersom man velger å ta ut

pensjonen ved for eksempel 62 år vil delingstallet være høyere enn om man venter med å ta ut pensjon til man er 70 år. Ved tidlig pensjonering vil de opparbeidede rettigheter fordeles over flere forventede leveår og de årlige ytelsene vil dermed bli mindre. Valgfriheten gjelder også om man ønsker å utta delvis pensjon. Det er mulig å arbeide ved siden av pensjonen uten at pensjonen blir avkortet. Dessuten vil man fortsette å opptjene pensjonsrettigheter for all arbeidsinntekt, også det man tjener ved siden av delvis pensjon, opp til man fyller 75 år. Dette er kanskje det sterkeste incentivet i den nye pensjonsordningen til å få eldre arbeidstakere til å stå lenger i arbeid.

Til dem som ikke har opptjent pensjonsrettigheter gis en garantipensjon på størrelsesnivå med dagens minstepensjon. Garantipensjonen avkortes med 80% mot opptjent inntektpensjon. Garantipensjonen vil følge dagens ordning for minstepensjon med at den vil differensieres etter pensjonistens sivilstand. Delingstallene gjelder også for garantipensjonen og vil dermed gi incentiver til å vente med å ta ut pensjon.

Reguleringen av de opparbeidede rettigheter skal tilsvare lønnsveksten for arbeidstakere. Løpende utbetalinger av pensjon skal reguleres ved et gjennomsnitt av pris- og lønnsveksten. Dette er foreslått gjennomført ved at det reguleres med lønnsveksten fratrasket 0,75%. Garantipensjonen foreslås regulert med lønnsveksten justert for forventet levealder, dette vil gi dem med lavest pensjon noe større økning over tid.

5 Den nye alderspensjonens oppbygging

I dag består alderspensjonen av 3 elementer; grunnpensjon, sært tillegg og tilleggspensjon jfr Folketrygdlovens § 19-5..

Grunnpensjonen er systemets ”grunnsikring av standard”. Grunnpensjonen er uavhengig av tidligere inntekt og beregnes på grunnlag av trygdetiden, det vil som hovedregel si antall år

man har bodd i Norge etter fylte 16 år. For å få full grunnpensjon må man ha 40 års trygdetid, ved kortere trygdetid reduseres pensjonen tilsvarende. For enslig pensjonist utgjør grunnpensjonen grunnbeløpet. For pensjonister som er samboende eller gifte utgjør grunnpensjonen 0,85 ganger grunnbeløpet. Alle pensjonister mottar grunnpensjonen – den er selve grunnpilaren i alderstrygden.

Særtilllegg gis til pensjonister som ikke har rett til tilleggspensjon eller som har opptjent tilleggspensjon som er lavere enn særtillegget. Særtillegget utgjør 79,33% av grunnbeløpet ved ordinær sats og 74% av grunnbeløpet ved minstesats. Minstesatsen benyttes til pensjonister som er gift eller samboende med en pensjonist som mottar tilleggspensjon som er høyere enn særtillegget etter ordinær sats. Både grunnpensjon og særtilllegg gis uavhengig av opptjening, men på basis av trygdetid og avkortes forholdsmessig etter denne. Særtillegget avkortes fullt ut mot opptjent tilleggspensjon. Grunnpensjon og særtilllegg utgjør til sammen det vi kaller ”minstepensjon”.

Tilleggspensjonen står i forhold til den inntekt og det antall yrkesaktive år med inntekt utover grunnbeløpet. For å få tilleggspensjon er det et vilkår at man har opptjent pensjonspoeng i minst tre år – Det vil si at man har hatt inntekt over grunnbeløpet i minst tre år. For et år med inntekt over grunnbeløpet godskrives man et poengår. For å få full tilleggspensjon må man ha 40 poengår. Har man færre enn 40 poengår blir tilleggspensjonen tilsvarende avkortet. For all inntekt i et bestemt år utover grunnbeløpet godskrives man pensjonspoeng etter inntektens størrelse. Tilleggspensjonen blir beregnet på grunnlag av disse størrelser og multiplisert med pensjonsprosenten – som var 45 til og med opptjening i 1991 og er 42 fra og med opptjening i 1992. Tilleggspensjon opptjenes med pensjonsprosenten for inntekter mellom 1 og 6 ganger grunnbeløpet, for inntekter mellom 6 og 12 ganger grunnbeløpet en tredjedel av pensjonsprosenten.

Tilleggspensjonen blir beregnet på grunnlag av den såkalte ”besteårsregelen” det vil si at man benytter de 20 beste år med opptjening av pensjonspoeng for beregningen. Det er fra

denne bestårsregelen det skriver seg en urettferdighet mellom de med variable inntekter og de med jevne inntekter i yrkeskarrieren. Arbeidstakere med ujevne inntekter vil kunne benytte de årene med høyest inntekt og få større pensjon enn dem med jevne inntekter. Pensjonsreformen har som en av sine mål å unngå denne urettferdigheten i det nye systemet.

Alle disse tre begrepene, grunnpensjon, særtilllegg og tilleggspensjon, er foreslått å forsvinne i det nye pensjonssystemet og vil der bli erstattet av garantipensjon og inntektspensjon.

5.1 Garantipensjon.

Det nye begrepet garantipensjon vil i prinsippet erstatte grunnpensjonen og særtillegget og derved utgjøre det nye pensjonssystemets minstesikring av inntekt. I NOU 2004:1 er det angitt som et av hovedmålene i ”Modernisert folketrygd” at det skal være en grunnsikring i alderdommen for alle: ”Alle garanteres en pensjon fra folketrygden tilsvarende dagens nivå på minstepensjonen, uansett tidligere arbeidsinntekt og innbetaling. Det foreslås en gradvis avtrapping av garantipensjonen mot opptjent pensjon i folketrygden. Det gir en målrettet og effektiv grunnsikring for alle. Det innebærer også at lave inntekter gir opptjening ut over garantinivået”¹

Pensjonskommisjonen foreslår også at det skal innføres justering for levealder, uttrykt ved delingstall, av garantipensjonen. Det vil si at delingstallet vil være forventet levealder fra pensjoneringstidspunkt. Dette er nytt i forhold til dagens pensjonssystem og er et av punktene som skal motvirke høyere pensjonsutgifter som følge av forventet økning i levealder.

Den opptjente pensjonsbeholdning for de som faller fra i årskullet vil bli fordelt på de gjenlevende. Dette betegnes som ”arvegevinst” og er en nyskapning i det nye pensjonssystemet.

Garantipensjonen foreslås justert med lønnsveksten, i motsetning til inntektpensjonen som foreslås justert med et gjennomsnitt av pris- og lønnsvekst. Erfaringsmessig vil dette føre til at garantipensjonen vil øke i større grad enn inntektpensjonen. Dette er trolig en måte å forbygge de tendenser vi har sett de siste år – at minstepensjonistene har blitt hengende etter i lønnsutviklingen – og at Staten har måttet gi kraftige økninger i ”minstepensjonen” for å korrigere denne utviklingen. På den annen side vil en regulering av garantipensjonen som følge av forventet økt levealder kunne føre til noe svakere kjøpekraft.

Statens ansvar for en minstesikring i alderdommen følges politisk opp i Stortingsmelding 12 , 2004-2005. Der fastslår regjeringen at det skal være en prioritert oppgave å sikre pensjonistene en forsvarlig minsteinntekt på om lag samme nivå som dagens minstepensjon. Det klargjøres at dette er en offentlig oppgave ved å fastslå at dette bør sikres gjennom det alminnelige skattesystemet. Dessuten kan man også lese av Stortingsmelding 12 at regjeringen mener minstesikringen i alderspensjonen fortsatt skal differensieres etter som man er enslig eller samboende/gift.

Stortingsmelding nr 5, 2006/2007 uttrykker enighet med de foregående arbeider med pensjonsreformen når det gjelder garantipensjonen. Det nye som kommer frem her er en tallfesting av avkortningsprosenten av garantipensjonen mot opptjent inntektpensjon. Her fastslås at 80% av garantipensjonen mot opptjent inntektpensjon. Naturlig nok, følges dette opp i høringsnotatets forslag til lovtekst i § 20-12, 5. ledd.

I høringsnotatet konkretiseres garantipensjonen ytterligere. På bakgrunn av de vedtak som er gjort:

- garantipensjonen skal være en økonomisk sikring av alderdommen for alle
- den skal være på samme nivå som dagens minstepensjon
- den skal avkortes med 80% mot opptjent inntektpensjon
- den skal differensieres etter sivilstand
- den skal lønnsreguleres og justeres for utviklingen av levealder (delingstall)

Det fastslås at garantipensjonen er en garantert ytelse for personer uten opptjening av inntekstpensjon. For personer med opptjening av inntekstpensjon opp til et visst nivå innebærer den et tillegg. Nivået på opptjeningen av inntekstpensjonen er dermed avgjørende for om garantipensjonen kommer til utbetaling. Dette innebærer en ny oppbygning av systemet ved alderspensjonen, nemlig at inntekstpensjonen er det grunnleggende elementet i det nye systemet. I dagens system er grunnpensjonen ”pilaren” i pensjonssystemet. De andre ytelsene i pensjonssystemet, særtillegget og tilleggspensjon, kommer i tillegg til grunnpensjonen. Alle alderspensjonister får i dagens system grunnpensjon. I det nye systemet vil inntekstpensjonen være ”grunnpilaren” og garantipensjonen komme som et tillegg til eller i stedet for inntekstpensjon dersom opptjent inntekstpensjon mangler eller ikke er tilstrekkelig til å nå garantipensjonens nivå. Dette gjenspeiler prinsippet om at det nye pensjonssystemet skal være økonomisk bærekraftig – bare de som ikke har tilstrekkelig opptjeningsgrunnlag skal få ytelser som ikke er ”bygget opp” gjennom innbetalinger.

Høringsnotatets forslag til lovtekst sier i § 19-1 om formål og virkeområde at forslagets kapittel 19 gjelder for personer født til og med 1962. For personer født mellom 1954 og 1962 skal pensjonen beregnes med en forholdsmessig andel av kapittel 19 og kapittel 20. Kapittel 20 skal gjelde forholdsmessig for personer født mellom 1954 og 1962 og fullt ut for personer født i 1963 og senere. Vi vil dermed få dobbelt sett av regler som regulerer alderspensjonen i en overgangsperiode. For ”minstepensjonistene” vil det si at garantipensjonen beregnes etter både ny og gammel pensjonsordning og i overgangsfasen inntil det nye pensjonssystemet er full innfaset bli en innviklet regneoppgave.

5.1.1 Vilkår for garantipensjon

Det grunnleggende vilkår for inntekstpensjon er selvsagt at man har opptjent pensjonsbeholdning å beregne pensjon ut fra, da inntekstpensjon er den pensjon man ”sparer til” gjennom sitt yrkesaktive liv.

De som ikke har opptjent inntekstpensjon over nivået for garantipensjon vil først kunne ta ut pensjon ved fylte 67 år. De med avkortet garantipensjon i tillegg til inntekstpensjon vil

kunne ta ut sin pensjon før fylte 67 år bare dersom samlet pensjon ved 67 år overstiger nivået for garantipensjon. Dagens regler for trygdetid, minst tre år og full pensjon ved 40 år, vil også gjelde for garantipensjonen. Det vil si at garantipensjonen vil bli avkortet tilsvarende ved mindre enn 40 års trygdetid. Ved mindre enn 3 års trygdetid vil ikke garantipensjonen komme til utbetaling. Høringsnotatet's forslag til lovtekst omtaler dette slik i §20-10, 1. ledd: ”Garantipensjon fastsettes på grunnlag av trygdetid. Som trygdetid regnes tidsrom da en person fra fylte 16 år til og med det året da han eller hun fylte 66 år har vært medlem av trygden med rett til ytelser etter pensjonskapitlene. Dette gjelder også når vedkommende har tatt ut hel eller delvis pensjon.” i 2.ledd heter det videre: ”Det er et vilkår for rett til garantipensjon at vedkommende har minst tre års trygdetid. Full garantipensjon ytes til den som har minst 40 års trygdetid. Dersom trygdetiden er kortere, blir garantipensjonen tilsvarende mindre.”²

For dem som er født til og med 1962 er reglene angitt i forslaget § 19-4 ”Alder. Det er et vilkår for rett til pensjon at vedkommende har fylt 62 år. Ved uttak av alderspensjon før fylte 67 år, må årlig pensjon overstige et gitt beløp - § 19-8 om krav til pensjonsnivå”. I forslaget til §19-8 lyder: ”Uttak av pensjon før fylte 67 år. Det er et vilkår for uttak av alderspensjon før fylte 67 år at pensjonsopptjeningen er stor nok til at pensjonen tilsvare minstepensjonen når vedkommende fyller 67 år. Departementet gir forskrifter om uttak av alderspensjon etter denne paragraf”³. Det fastslås her at de som får pensjonen beregnet etter dagens regler også kan ta ut pensjon fra fylte 62 år, men etter de samme vilkår som de som får pensjonen beregnet etter de nye reglene.

Dagens regler for flyktninger vil også videreføres når det gjelder garantipensjon. Flyktninger får i dag full grunnpensjon og sært tillegg (minstepensjon) uten hensyn til bestemmelsene om trygdetid. Disse beholdes bare så lenge man er medlem i trygden – det vil si at trygden i prinsippet ikke kan eksporteres. Det vil også gjelde den nye garantipensjonen i henhold til Høringsnotatets forslag til lovtekst §20-10 3. ledd ”En flyktning som er medlem i trygden, får full garantipensjon uten hensyn til bestemmelsene om trygdetid i første og andre ledd. Det er et vilkår for rett til garantipensjon at

vedkommende er medlem av trygden eller har minst 20 års trygdetid. Garantipensjon beregnet på grunnlag av 3. ledd beholdes bare så lenge vedkommende er medlem i trygden.”⁴

§20-10 3. ledds formulering om vilkåret for rett til garantipensjon at man fortsatt er medlem i trygden *eller* har minst 20 års trygdetid innebærer at de med minimum 20 års trygdetid kan eksportere sin garantipensjon. Det er med andre ord et vilkår for eksport av garantipensjon at man har tilbrakt store deler av sitt voksne liv i Norge.

Satsene for garantipensjonen knytter seg til nivået når man er 67 år. Departementet foreslår derfor i høringsnotatet at garantipensjonen skal beregnes på bakgrunn av trygdetid fra fylte 16 til det året man fyller 66 år. Dersom man har opptjent tilstrekkelig inntekstpensjon til å nå nivået for garantipensjon ved 67 år, vil man kunne ta ut inntekstpensjon med tillegg av garantipensjon fra fylte 62 år. Departementet foreslår at man i tilfeller der man tar ut pensjon fra 62 år fortsatt kan opptjene trygdetid fram til fylte 67 år. Dette følger av forslag til lovtekst §20-10, 1.ledd ” Garantipensjon fastsettes på grunnlag av trygdetid. Som trygdetid regnes tidsrom da en person fra fylte 16 år til og med det året han eller hun fylte 66 år har vært medlem i trygden med rett til ytelser etter pensjonskapitlene. Dette gjelder også når vedkommende har tatt ut hel eller delvis pensjon.”⁵

I tillegg til trygdetid som beregnes fram til fylte 67 år, vil det etter de nye reglene også være mulig å opptjene trygdetid til man fyller 75 år. Vilkåret for opptjening av trygdetid fra 67 til 75 år er at man opptjener pensjonspoeng for dem som får sin pensjon beregnet etter de eksisterende regler. For dem som får sin pensjon beregnet etter ny folketrygd opptjenes pensjonsrettigheter fra første krone. Dette er foreslått innført i Trygdelovens § 3-5 tredje ledd.

Garantipensjonen omregnes fra 1. januar det påfølgende år dersom man fortsetter å opptjene trygdetid etter uttak av hel eller delvis pensjon i hht forslagets § 20-10 5. ledd.⁶

5.1.2 Delvis uttak av garantipensjon

Det nye pensjonssystemet legger til rette for at man fra 62 til 75 år kan arbeide ved siden av delvis pensjon. Høringsnotatet foreslår at det skal være mulig å ta ut pensjon fra 10% og med stigende intervaller på 5%. Dette er fastslått i høringsnotatets forslag til endringer av §19-9 som gjelder det nåværende pensjonssystemet og i § 20-15 som gjelder det nye pensjonssystemet. Konsekvensen av dette vil være at både minstepensjon og den nye garantipensjonen vil kunne tas ut gradert fra fylte 62 år hvis vilkåret om opptjent minstepensjon/garantipensjon fra 67 år er oppfylt.

Dette er et godt incentiv for å motivere for videre arbeide, da det gir økonomiske muligheter for deltidsjobbing ved siden av pensjon. Som nevnt tidligere vil man også fortsette å opptjene pensjon ved deltidsarbeide til man fyller 75 år. Trolig vil dette være et fremskritt for flere kvinner enn menn, da mange kvinner har mindre opptjening enn menn fordi de har tatt ansvar i forbindelse med omsorgsarbeide i hjemmet.

5.2 Inntekstpensjon

Inntekstpensjonen vil erstatte dagens tilleggspensjon, det vil si den pensjonen som er opptjent på grunnlag av inntekt. Mens tilleggspensjonen er nettopp et tillegg i dagens pensjonssystem, vil inntekstpensjonen bli grunnpilaren i det nye systemet. For dem som har opptjent inntekstpensjon utover nivået for garantipensjon utbetales kun inntekstpensjon. Dagens pensjonssystem innebærer som kjent at grunnpensjonen utbetales til alle uansett opptjening. Systemet vil så å si bli snudd opp ned slik at garantipensjon kun utbetales til dem som ikke har tilstrekkelig opptjening til å nå nivået for garantipensjonen.

En forskjell fra dagens system er også at opptjeningen av inntekstpensjonen skjer fra første krone – og ikke som i dag kun på inntekter utover grunnbeløpet. Dagens definisjon av pensjonsgivende inntekt vil gjelde også i det nye pensjonssystemet – stort sett det samme som personinntekt etter skatteloven. Taket på opptjening til inntekstpensjon ligger på 7,1 ganger grunnbeløpet, mens det i dag beregnes tilleggspensjon på inntekt fra 1-6 ganger

grunnbeløpet med pensjonsprosenten og fra 6-12 ganger grunnbeløpet med en tredjedel av pensjonsprosenten. Nivået på opptjeningen vil ligge på 18,1 prosent av inntekt opp til 7,1 ganger grunnbeløpet. Alle år med inntekt etter fylte 17 år til 75 år vil telle med.

Inntektpensjonen vil altså ikke bli beregnet etter "besteårsregel" slik dagens tilleggspensjon beregnes i dag. Det vil rette opp i urettferdigheten i dagens pensjonssystem som gir de med jevne inntekter lavere pensjon enn dem med variasjoner i inntektsnivået gjennom yrkeslivet.

Denne form for opptjening av inntektpensjon vil bedre synliggjøre sammenhengen mellom arbeid og pensjon, og en betydelig andel av det man betaler i skatt vil kunne ses som sparing til egen alderdom.

Pensjonsbeholdningen skal reguleres med lønnsveksten og tillegges arvegevinst. En slik opptjening vil sikre en pensjonsutbetaling som er i samsvar med stortingsvedtaket om at det skal tjenes opp pensjonsrettigheter tilsvarende 1,35 % av inntekten for en person som tar ut pensjon fra 67 år ved gitt levealder i 2010.

Pensjonskommisjonen forslag om innføring av justering for forventet levealder, uttrykt ved delingstall, er fulgt opp politisk og gjort gjeldende for inntektpensjonen. Delingstallet vil i prinsippet gi uttrykk for forventet gjenstående leveår ved uttak av pensjon og vil bli lavere jo lenger man venter med å ta ut pensjon. Dersom man venter med å ta ut pensjon vil den øke noe for hvert år fordi delingstallet vil bli lavere. Altså et av virkemidlene til å få folk til å arbeide lenger og oppnå økonomisk bærekraft i pensjonssystemet.

Den opptjente pensjonsbeholdningen for dem som faller fra i årskullet vil bli fordelt på de gjenlevende. Dette uttrykkes i arbeidene rundt pensjonsreformen som "arvegevinst".

Man vil i det nye systemet kunne opptjene pensjonsbeholdning til man fyller 75 år. Det vil si at opptjeningen fortsetter dersom man velger å ta ut delvis pensjon og arbeider ved siden av. Pensjonen vil reguleres årlig på grunnlag av opptjening det foregående år. Dette er

fastslått i Høringsnotatet's forslag til lovtekst § 20-17 "Pensjonen omregnes årlig ved økt pensjonsbeholdning som følge av videre opptjening etter uttak" ⁷

I og med at det blir innført opptjening fra 1. krone i pensjonsgivende inntekt vil dette trolig bli en ordning mange blir omfattet av.

Dagens regler med avkortning av pensjonen, for dem mellom 67 og 70 år, mot inntekt vil falle bort. Man kan etter 2010 ha inntekt ved siden av pensjon uten avkortning i pensjonsutbetalingene.

Innfasingen av inntektpensjonen vil være det samme som for garantipensjon. Dagens beregning av pensjon vil fortsatt gjelde for dem som er født før 1954 med justering for fleksibelt uttak. For dem født i 1954 til 1962 vil pensjonen bli beregnet med en andel av det eksisterende og det nye systemet. For personer født i 1963 og senere vil det nye systemet bli gjort gjeldende i sin helhet fra 2010. Lovteknisk er dette løst ved at Trygdelovens forslag til kapittel 19 gjelder helt eller delvis for dem født før 1962 og kapittel 20 gjelder helt eller delvis for dem født etter 1954. Det vil si at i innfasingsperioden vil vi ha 3 sett med regler å forholde oss til, det vil stille store krav til både informasjon og tekniske løsninger. Et av hovedmålene med pensjonsreformen som var forenkling vil dermed ikke oppnås før det nye systemet er fullt innfaset.

5.2.1 Vilkår for inntektpensjon

Dagens pensjonsalder i folketrygden er 67 år med valgfri uttak av pensjon opp til 70 år. Ikke alle omfattes av ordninger som gir muligheter for uttak av pensjon fra 62 år og dette ønskes endret i den nye folketrygdloven. De nye reglene som er foreslått å gjelde dagens pensjonssystem står i Høringsnotatet's forslag til lovtekst kapittel 19. §19-4 lyder; "Alder. Det er et vilkår for rett til alderspensjon at vedkommende har fylt 62 år. Ved uttak av alderspensjon før fylte 67 år, må årlig pensjon overstige et gitt beløp". ⁸ Deretter henvises til § 19-8 som fastslår at pensjonsopptjeningen må være stor nok til at pensjonen ved 67 år tilsvarer minstepensjonen. Med andre ord er det et vilkår for at man kan ta ut

alderspensjon, beregnet helt eller delvis etter de eksisterende regler, fra 62 år at man har stor nok opptjening til å tilsvare minstepensjonen ved 67 år.

For pensjoner beregnet, helt eller delvis, etter de nye regler er dette fastslått i Høringsnotatet's forslag til lovtekst § 20-3. "Det er et vilkår for rett til alderspensjon at vedkommende er fylt 62 år. Ved uttak av alderspensjon før fylte 67 år må årlig pensjon overstige et vist beløp" ⁹ Det henvises så til §20-13 som fastslår at dersom man skal ta utpensjon før fylte 67 år må pensjonsbeholdningen være stor nok til å utgjøre full garantipensjon ved 67 år.

Vi har fått en fleksibel alder for uttak av pensjon fra 62 til 75 år, med vilkår festet til uttak av pensjon før fylte 67 år. Fleksibiliteten er begrenset til dem som har opptjent tilstrekkelig til systemets "minstesikring" av inntekt.

5.2.2 Delvis uttak av inntektpensjon

Pensjonsreformen tilrettelegger for hel eller delvis uttak av alderspensjon fra 62 til 75 år. Dette gjelder både for dem som får sin pensjon beregnet etter det eksisterende og nye system. Forslaget i Høringsnotatet er at det skal være mulig å gradere sin pensjon fra 10% og med intervaller på 5% over det. For det eksisterende system er dette fastslått i §19-9 og for det nye systemet i §20-15. Vilkåret om tilstrekkelig opptjening til minstepensjon/garantipensjon ved 67 år er generelt og gjelder også for delvis uttak av pensjon. I og med at opptjente rettigheter tillegges pensjonsbeholdningen årlig vil flere ha muligheten til delvis pensjon ved for eksempel 65 år enn ved 62 år. Som før nevnt vil inntekt ved siden av gradert pensjon bli tillagt pensjonsbeholdningen årlig. Dette følger av §19-9 2.ledd "Pensjonen reguleres årlig som følge av videre opptjening" som videre henviser til §19-11 som lyder: "Omregning av pensjon ved opptjening etter uttak. Pensjonen omregnes årlig ved pensjonsopptjening etter uttak. Videre opptjening fordeles forholdsmessig på pensjon under utbetaling og eventuell andel av pensjon som ikke er tatt ut. Omregningen foretas med virkning fra 1. januar året etter at skattelikningen foreligger.

Opptjening som legges til pensjon under utbetaling, divideres med forholdstallet på omregningstidspunktet”¹⁰ For det nye systemet for omregning av pensjon er ordningen fastslått i §20-15 med henvisning til §20-17 som lyder: ”Omregning av pensjon ved opptjening etter uttak. Pensjonen omregnes årlig ved økt pensjonsbeholdning som følge av videre opptjening etter uttak. Økningen i pensjonsbeholdningen gjøres om til en årlig ytelse ved hjelp av delingstallet på omregningstidspunktet og legges til inntektpensjonen. Ved gradert pensjon fordeles opptjeningen forholdsmessig mellom inntektpensjonen og pensjonsbeholdningen, se §20-12 tredje ledd. Omregningen foretas med virkning fra 1. januar året etter at skattelikningen foreligger.”¹¹ Dette innebærer at de samme vilkårene for videre opptjening av pensjonsrettigheter etter uttak i praksis er de samme for pensjoner beregnet etter det eksisterende og nye lovverk for alderspensjon. Etter hva jeg kan forstå er det mulig å fortsette å arbeide både ved siden av full og delvis pensjon, i det jeg ikke kan finne noe i forslagene til lovtekst som begrenser dette.

6 Opptjening av pensjonsbeholdning

6.1 Dagens regler for opptjening og beregning av pensjonsrettigheter

Dagens grunnpensjon utbetales til alle uansett opptjening og utgjør dermed grunnpilaren i trygdesystemet. Særtillegget, som sammen med grunnpensjonen utgjør ”minstepensjon” og utbetales til dem som har liten eller ingen opptjening. Vilåret for tilstrekkelig trygdetid må være oppfylt for disse pensjonskomponentene.

Den delen av alderspensjonen som blir beregnet etter opptjente rettigheter er i dagens system tilleggspensjonen. I dag opptjenes pensjonsrettigheter til tilleggspensjon på bakgrunn av inntekt gjennom det yrkesaktive liv ved uttrykkene pensjonspoeng, poengår, sluttpoengtall og pensjonsprosent.

Trygdetid er avgjørende for om man i det hele tatt har rett til pensjon og for størrelsen på grunnpensjonen og tilleggspensjonen. Trygdetid er den tid man har vært medlem i trygden

med rett til ytelser etter trygdekapitlene. Trygdetid beregnes fra man fyller 16 år til utgangen av det året man fyller 66 år. Tre års trygdetid er et grunnleggende vilkår for rett til alderspensjon. Det er uttrykt i Folketrygdloven's §19-2 ” Det er et vilkår for rett til alderspensjon at man har minst tre års trygdetid.”

Størrelsen på grunnpensjonen beregnes ut fra vedkommendes trygdetid. For full grunnpensjon må man ha 40 års trygdetid. Har man mindre trygdetid avkortes grunnpensjonen forholdsmessig. Det vil si at en person med 20 års trygdetid får halv grunnpensjon. Særtillegget er knyttet til de rettigheter man har til grunnpensjon og avkortes etter de samme regler som for grunnpensjon.

Flyktninger er unntatt fra bestemmelsene om avkortning av grunnpensjon når trygdetiden er mindre enn 40 år. Bakgrunnen for dette er at flyktninger ikke kan påregnes å ha pensjonsrettigheter fra sitt opprinnelige hjemland på bakgrunn av den situasjonen de formodes å være i når de må flykte fra hjemlandet. For å omfattes av reglene som unntar fra krav om trygdetid er det et vilkår å være innvilget status som flyktning, som er igjen er knyttet til begrepet asyl. Personer som innvilges opphold på humanitært grunnlag omfattes ikke av begrepet flyktning og derfor heller ikke av unntaket fra krav til trygdetid.

Pensjonspoeng er det grunnleggende element i beregningen av tilleggspensjonen og gjenspeiler inntekten de enkelte år i yrkeslivet. Pensjonspoeng er uttrykk for hvor mange ganger grunnbeløpet minus 1 en person opptjener i et bestemt år. Pensjonspoeng utregnes i prinsippet slik: Pensjonsgivende inntekt minus grunnbeløpet dividert med grunnbeløpet. Pensjonspoeng kan opptjenes fra en person er 17 til og med det året en person fyller 69 år. I utregningen av pensjonspoengene ligger et ”tak” for opptjening av pensjonspoeng. Folketrygdloven uttrykker dette slik i §3-13 4. ledd ” Ved beregning av pensjonspoeng skal det ses bort fra inntekt over 12 ganger grunnbeløpet. Av inntekt mellom seks og tolv ganger grunnbeløpet skal bare en tredel tas med.” Dette innebærer at det høyeste antall pensjonspoeng man kan opptjene det enkelte år er 7.

Poengår er det antall år man har opptjent pensjonspoeng gjennom sitt yrkesaktive liv. Dersom en person har opptjent færre poengår enn 40 blir tilleggspensjonen tilsvarende

avkortet. Folketrygden ble innført i 1967 og det er gitt regler slik at de som var for gamle til å opparbeide 40 poengår ved innføringen av folketrygden og frem til pensjoneringstidspunktet får disse godskrevet etter angitte vilkår.

Sluttpoengtall er et uttrykk for de 20 år med høyest inntekt i yrkeslivet og er den avgjørende faktor for størrelsen på pensjonen for den enkelte. Sluttpoengtallet er gjennomsnittet av de 20 beste år med opptjening av pensjonspoeng eller gjennomsnittet av alle poengtallene dersom vedkommende har færre enn 20 poengår. For å få rett til tilleggspensjon kreves at man har minst 3 år med opptjente pensjonspoeng. Som nevnt avkortes tilleggspensjonen ved mindre enn 40 poengår.

Den siste faktoren som brukes for å beregne tilleggspensjon er pensjonsprosent.

Pensjonsprosenten uttrykker hvor stor andel av de opptjente rettigheter man får utbetalt utover grunnpensjonen. Pensjonsprosenten var 45 frem til 1992 og er etter 1992 42%.

Endringen av pensjonsprosenten fra 1992 gjør at beregningen av pensjoner opptjent både før og etter 1992 må beregnes med to formler, en for opptjening før 1992 og en for opptjeningen etter 1992.

Formelen for utregning av tilleggspensjonen blir etter dette: $\text{Grunnbeløp} \times \text{sluttpoengtall} \times \text{pensjonsprosent} \times \text{poengår}/40$.

Med grunnbeløpet som faktor i formelen vil dette automatisk ”omregne” tidligere opptjente rettigheter til dagens verdier.

Beregning av tilleggspensjon er per i dag innviklet og vanskelig tilgjengelig for de fleste. Et av pensjonsreformens mål er å gjøre denne prosessen enklere og lettere tilgjengelig for alle.

6.2 Forslag til opptjening og beregning av pensjonsrettigheter i ny folketrygd

6.2.1 Generelt om opptjening

Gjennom behandlingen av Stortingsmelding nr 5, 2006/2007 har Stortinget vedtatt hovedprinsippene for opptjening av inntektpensjon.

- Årlig inntekt mellom 0 og 7,1 ganger grunnbeløpet skal være inntektsgivende
- Årlige pensjonsrettigheter skal tilsvare 1,35 prosent av inntekten for en person som tar ut pensjon fra 67 år gitt levealderen i 2010
- Det gis pensjonsopptjening ved ulønnet omsorgsarbeid for barn tilsvarende en årlig inntekt på 4,5 ganger grunnbeløpet i inntil 6 år pr barn. Dagens ordning for omsorgsarbeid ved pleie av eldre og syke og funksjonshemmede videreføres i ny alderspensjon med opptjening tilsvarende en årlig inntekt på 4,5 ganger grunnbeløpet. Regjeringen skal komme tilbake med en nærmere vurdering av å gi omsorgsopptjening tilbakevirkende kraft for de som blir omfattet av de nye opptjeningsreglene i folketrygden.
- Det gis pensjonsopptjening for alle som avtjener førstegangstjeneste på minst seks måneder.
- Pensjonsopptjeningen for arbeidsledige som mottar dagpenger forbedres.

I Stortingsvedtaket av 26. mai 2005 ble det besluttet at alle år skal telle med i ny alderspensjon, og at den øvre grensen for pensjonsopptjening på 70 år fjernes.¹²

Opptjeningen av pensjon er foreslått gjennomført ved at man tjener opp en "pensjonsbeholdning" gjennom det yrkesaktive liv som pensjonen beregnet ut fra ved helt eller delvis uttak av pensjon.

Trolig henger den vedtatte utvidede muligheten for opptjening av pensjonsrettigheter under omsorgsarbeide, avtjening av verneplikt og arbeidsledighet sammen med at alle år med opptjening skal telle med og at "besteårsregelen" fjernes. For dem som har hatt for eksempel ulønnet omsorgsarbeid har det allikevel vært mulig å opparbeide seg en god pensjon fordi man opparbeider seg trygdetid også ved slik arbeide og derved beholder grunnpensjonen ubeskåret på dette grunnlag. Ved siden av dette har det vært mulig å "stryke" årene med lavest inntekt dersom man har hatt flere enn 20 år med inntektsgivende arbeid ved beregning av tilleggspensjon. I den nye alderspensjonen vil inntektpensjonen bli beregnet på grunnlag av alle år med opptjening, uten mulighet for å "stryke" årene med lavest inntekt, og det vil derfor gi større utslag i pensjonen om man har år med ulønnet

arbeid. Ved å gi pensjonsopptjening for slik arbeid kan man også oppnå at flere barn, syke og funksjonshemmede blir pleiet privat og derved unngår belastningen på de offentlige omsorgsinstitusjoner.

At ”bestårsregelen” fjernes fører til større rettferdighet i pensjonssystemet mellom dem med variable og jevne inntekter. Dagens pensjon gir dem med variable inntekter en stor fordel fordi de kan benytte de 20 årene med høyest inntekt til beregningen av pensjon. Det vil også ha virkning for dem med mange års utdanning, det kommer jeg tilbake til nedenfor.

6.2.2 Opptjening på grunnlag av pensjongivende inntekt

Pensjongivende inntekt er hovedgrunnlaget for opptjening av inntektpensjon i ny folketrygd. Med få unntak er pensjongivende inntekt det samme som personinntekt i skatteloven. I tillegg til inntekt vunnet ved arbeid regnes også enkelte ytelser fra folketrygden som pensjongivende inntekt. Stortinget har vedtatt at all årlig inntekt opp til 7,1 ganger grunnbeløpet skal være pensjongivende. Det er vedtatt at alle år med pensjongivende inntekt skal telle med i pensjonsbeholdningen. Dagens regel om at det kreves 3 poengår for å motta tilleggspensjon faller dermed bort i ny folketrygd.

Pensjongivende inntekt fastsettes i dag for perioden fra man fyller 16 år og til det året man fyller 66 år. Det er vedtatt at den øvre aldersgrensen for fastsettelse av pensjongivende inntekt skal oppheves. Det foreslås at pensjongivende inntekt skal fastsettes til og med det kalenderåret man fyller 75 år. Dette gjenspeiler et av de vesentlige hensynene bak ny alderspensjon som er å få folk til å arbeide lenge enn de gjør i dag. Med tillegg av muligheten for delvis uttak av pensjon vil dette være et godt incentiv til å fortsette å arbeide, helt eller delvis, i stedet for å bli pensjonist på heltid. Å flytte den øvre grensen for pensjonsopptjening til 75 år vil også komme de som har få år med opptjening til gode. For eksempel de som har tatt en lang utdanning. De med lav inntekt vil også ha mulighet til å forhøye sin alderspensjon ved å arbeide lengre.

Vedtaket om at pensjonen skal utgjøre 1,35 prosent av den totale inntekten ved uttak av pensjon ved 67 år, gitt levealder i 2010 er tenkt gjennomført ved at man bygger opp en pensjonsbeholdning årlig tilsvarende 18,1 prosent av pensjongivende inntekt. Beregninger fra Statistisk sentralbyrå tilsier at 18,1 prosent av årlig inntekt vil gi 1,35 prosent i alderspensjon. For en pensjongivende inntekt på 300 000 gi en pensjonsopptjening på kr 54 300 årlig.

I Høringsnotatet's forslag til lovtekst er dette uttrykt slik i § 20-4 " Pensjonsbeholdning. Pensjonsbeholdningen danner grunnlag for bergningen av inntektpensjon og bygges opp ved summen av årlig pensjonsopptjening tillagt arvegevinst, se § 20-9. Pensjonsopptjening skjer på grunnlag av a) pensjongivende inntekt, jf §20-5, b) omsorgsarbeid jf 20-6, c) verneplikt jf §20-7, d)mottak av dagpenger jf 20-8" ¹³

Reglene for opptjening ved pensjongivende inntekt er angitt i §20-5: "Pensjonsopptjening ved pensjongivende inntekt. Et medlem som har pensjongivende inntekt, se §3-15, får hvert kalenderår en pensjonsopptjening tilsvarende 18,1 prosent av inntekten. Det regnes bare med pensjongivende inntekt opp til 7,1 ganger grunnbeløpet." ¹⁴ Det fastslås deretter at summen av inntekt og opptjente pensjonsrettigheter på bakgrunn av omsorgsarbeid, avtjent verneplikt og mottak av dagpenger ikke kan utgjøre mer enn 18,1 prosent av 7,1 ganger grunnbeløpet. Dette er dermed fastslått å være den absolutte grense som grunnlag for opptjening av pensjonsbeholdning.

6.2.3 Opptjening av arvegevinst

I tillegg til egen opptjening er det foreslått at pensjonsbeholdningen til dem som faller fra innen årskullet fordeles på de gjenlevende og dette vil også bli en del av opptjente pensjonsrettigheter. Dette betegnes i ny folketrygd som arvegevinst. Arvegevinsten er foreslått å tildeles årlig etter størrelsen på pensjonsbeholdningen til dem som faller fra og ikke etter årets inntekt. Dette innebærer et ulikt beregningsgrunnlag for arvegevinst og pensjonsopptjening. Fra første opptjeningsår og frem til 60 år vil arvegevinsten bestemmes av det faktiske antall i kullet som har falt fra, sett i forhold til de gjenlevende. Etter 60 år vil

arvegevinsten tildeles på bakgrunn av forventet dødelighet. Det innebærer at tildeling av arvegevinst vil variere fra år til år og mellom de forskjellige årskull. Arvegevinst og delingstall for det enkelte årskull innebærer også at det enkelte årskull bærer risikoen for endringer i levealderen, både som yrkesaktive og som pensjonister. Dette gjør den nye alderstrygden robust mot økninger i levealderen både i perioden pensjonsrettighetene tjenes opp og når pensjonene utbetales.

Departementet foreslår at det tildeles arvegevinst til vedkommende begynner å ta ut pensjon. Dette innebærer at alle som har en pensjonsbeholdning som ikke er omgjort til pensjonsytelse får tildelt arvegevinst helt til 75 år. Ved uttak av hel pensjon opphører arvegevinsten å tillegges pensjonsbeholdningen. Ved uttaket vil levealdersjusteringen blir gjennomført ved delingstall, som er et uttrykk for forventet gjenstående leveår. Dette kommer jeg tilbake til senere. Ved delvis uttak av pensjon vil arvegevinsten tildeles forholdsmessig etter den andel av pensjon som ikke tas ut. En person som tar ut halv pensjon vil få arvegevinst på den resterende halvdel av pensjonsbeholdningen. Arvegevinst tildeles uavhengig av pensjonsopptjeningen. En person som slutter å arbeide ved 62 år, men venter med å ta ut pensjon til 67 år vil få arvegevinst tillagt sin pensjonsbeholdning i årene fra 62-67 år. Ved ny opptjening etter at pensjon er tatt ut vil arvegevinst bli tillagt pensjonsbeholdningen fram til den nye opptjeningen kommer til utbetaling. Arvegevinst tildeles hele befolkningen i årskullet uansett hvor mange som er i jobb, det betyr at arvegevinsten hvert år fastsettes ut fra hvor mange i et gitt årskull som dør.

6.2.4 Opptjening ved omsorgsarbeid

I ny folketrygd skal alle år med opptjening telle med i beregningen av pensjonen. Det vil derfor få større betydning enn før å ha pensjongivende inntekt hvert år fordi "besteårsregelen" forsvinner. I Stortingets pensjonsforlik av 26. mai 2006 ble følgende vedtatt: "Omsorgsopptjeningen skal utformes slik at alle som innfrir kravene til omsorgsopptjening får en minste pensjonsopptjening på 4,5 ganger grunnbeløpet. Pensjonsopptjening utover minstenivået skal utformes slik at den premierer arbeidsinnsats. Omsorgsopptjeningen skal ikke gi klare stimulanser til en skjev fordeling av omsorgsarbeid

mellom kvinner og menn. Regjeringen arbeider videre med konkrete forslag om tilbakevirkende kraft for pensjonsopptjening for omsorgsarbeid også i dagens folketrygd.”

15

Som i dag skal det gis omsorgsopptjening for ulønnet omsorg for barn, syke, funksjonshemmede og eldre. Vedtaket innebærer en forbedring av årlig opptjening ved at opptjeningsgrunnlaget heves fra en inntekt på 4 ganger grunnbeløpet til 4,5 ganger grunnbeløpet. Man kan godskrives opptjening av pensjon på grunnlag av omsorg for barn i inntil seks år pr. barn. Dette er endret fra 7 år i dag til 6 år i ny alderspensjon fordi barna nå starter på skolen når de er seks år.

Opptjening av pensjonsrettigheter ved omsorgsarbeid vil i ny alderspensjon skje ved at den enkeltes pensjonsbeholdning tilføres 18,1 prosent av et beløp tilsvarende 4,5 ganger grunnbeløpet.

Departementet gir uttrykk for at de eksisterende vilkår for omsorgsopptjening skal videreføres. For eksempel vil den som er mottaker av barnetrygd for barnet bli godskrevet omsorgsopptjening. For å få godskrevet omsorgsopptjening for syke, funksjonshemmede og eldre må vedkommende utføre minimum 22 timer ulønnet omsorgsarbeid i pr uke i minst 6 av årets måneder.

Aldersgrensene for opptjening av pensjonsbeholdning på grunnlag av omsorgsarbeid som i dag er fra 17 til 69 år videreføres.

Forslag til lovtekst er angitt i Høringsnotatet.” § 20-6 .Pensjonsopptjening ved omsorgsarbeid. Et medlem som har utført omsorgsarbeid får hvert kalenderår pensjonsopptjening tilsvarende 18,1 prosent av et beløp på 4,5 ganger grunnbeløpet i følgende tilfeller

a) Medlemmet har minst halve året hatt den daglige omsorgen for et barn som ikke har fylt 6 år innen årets utgang. For barnets fødselsår opptjenes det samme beløpet selv om omsorgen har vart mindre enn et halvt år. Opptjening gis den som mottar barnetrygd for barnet etter barnetrygdloven, dersom noe annet ikke er bestemt i forskrift.

b) Medlemmet har minst halve året utført omsorgsarbeid for en syk, en funksjonshemmet eller en eldre person som selv er medlem i eller mottar pensjon fra folketrygden.

Omsorgsarbeid må utgjøre minst 22 timer pr uke. Dersom omsorgsarbeidet tar slutt på

grunn av varig institusjonsopphold eller dødsfall, opptjenes det samme beløpet selv om omsorgsarbeidet avsluttes før det halve året er gått. Det er forutsatt at det har vært pensjonsopptjening for omsorgsarbeidet for de tre umiddelbart foregående årene. Det kan gis pensjonsopptjening etter første ledd fra og med det året vedkommende fyller 17 år, til og med det året vedkommende fyller 69 år.”¹⁶

6.2.5 Opptjening ved avtjening av verneplikt

I Stortingsmelding 5, 2006/2007 er det vedtatt at alle som avtjener førstegangstjeneste på minst 6 måneder skal gis pensjonsopptjening. Det er foreslått at grunnlaget for pensjonsopptjeningen settes til 2,5 ganger grunnbeløpet og at ordningen skal gjelde for alle nye vernepliktige fra og med 2010. Årlig pensjonsopptjening skje ved at 18,1 prosent av et beløp tilsvarende 2,5 ganger grunnbeløpet legges til pensjonsbeholdningen. Opptjening er foreslått å skje på månedlig basis, med 1/12 av 2,5 ganger grunnbeløpet. En månedlig opptjening vil sikre at de som avtjener førstegangstjeneste over to kalenderår får godskrevet antall måneder tilsvarende faktisk tjenestetid dersom den er lengre enn 6 måneder. Reglene for pensjonsopptjening ved verneplikt er gitt i Høringsnotatets forslag til lovtekst § 20-7 ”Pensjonsopptjening ved avtjening av verneplikt. Et medlem som i en sammenhengende periode på minst 6 måneder utfører militær eller sivil førstegangstjeneste får en årlig pensjonsopptjening på 18,1 prosent av et beløp tilsvarende 2,5 ganger grunnbeløpet. Pensjonsopptjeningen gis forholdsmessig for hver påbegynt måned.”¹⁷

6.2.6 Opptjening ved mottak av dagpenger

I Stortingsmelding nr 5, 2006/2007 ble det vedtatt at pensjonsopptjeningen for dem som mottar dagpenger ved arbeidsledighet skulle forbedres.

Dagpenger utgjør pr nå 62,4 prosent av tidligere arbeidsinntekt opp til 6 ganger grunnbeløpet. For å forbedre pensjonsopptjeningen er det foreslått å endre denne fra utbetalt ytelse til grunnlaget for beregningen av dagpengene. Det vil si at ingen vil få godskrevet pensjonsbeholdningen under arbeidsledighet med mer enn 18,1 prosent av 6

ganger grunnbeløpet. Samtidig som pensjonsopptjeningen forbedres under arbeidsledighet gis det med ordningen stimulans til å komme i arbeid.

Forbedret pensjonsopptjening for arbeidsledige som mottar dagpenger har sammenheng med innføringen av at alle årene med opptjening teller med i beregningen av pensjonsbeholdningen. Den nye modellen for opptjening av pensjonsbeholdning ved mottak av dagpenger er foreslått å tre i kraft fra 2010.

Forlag til lovtekst er gitt i Høringsnotatet og lyder; § 20-8 "Pensjonsopptjening for dagpengemottakere. Et medlem som mottar dagpenger etter kapittel 4 får årlig pensjonsopptjening tilsvarende 18,1 prosent av dagpengegrunnlaget etter § 4-11".¹⁸

I høringsnotatet gis det uttrykk for usikkerhet rundt grunnlaget for pensjonsopptjening ved delvis arbeidsledighet og delvis arbeid. Etter hva jeg forstår gjenstår det her en del arbeid før det endelige resultat av løsningen rundt disse spørsmål legges frem.

6.2.7 Opptjening av pensjonsbeholdning for studenter

I Stortingets pensjonsforlik av 26. mai 2006 ble det vedtatt å be regjeringen vurdere en ordning for pensjonsopptjening for studenter. Mange tar i dag lang utdanning og "går glipp av inntekt" i mange år. Dagens beregningsmodell for pensjon som har "besteårsregelen" som oppveier for noen av de tapte inntektene i studietiden. I ny folketrygd vil alle år telle med ved beregning av pensjonsbeholdning og det vil derfor få større økonomiske konsekvenser at man ikke har pensjongivende inntekt i studietiden. På den annen side vil ny modell for opptjening av pensjonsbeholdning gi opptjening fra første krone. Det er slik at de fleste av studentene i dag har en viss inntekt ved siden av studiene og vil få pensjonsopptjening av dette.

Det fremholdes i Stortingsmelding 5, 2006/2007 at personer med lang utdanning har en gjennomsnittlig høyere samlet inntekt enn dem med lavere utdanning. Som et eksempel nevnes at en person med fire års høyere utdanning i gjennomsnitt vil ha 20 prosent høyere årlig inntekt sammenlignet med en person som ikke har høyere utdanning. De med høy utdanning vil da opptjene større pensjonsbeholdning i årene etter endt utdanning enn dem med lav utdanning. Dessuten fremheves det som et grunnleggende prinsipp i ny

alderspensjon at pensjonen fra folketrygden skal være knyttet til tidligere arbeidsinntekt. Kostnadene ved opparbeidelse av pensjonsbeholdning i studietiden fremstilles i Stortingsmeldingen som høy. På bakgrunn av de nevnte argumenter vil ikke Regjeringen foreslå å innføre pensjonsopptjening for studier i ny folketrygd.

6.3 Total pensjonsbeholdning

Den totale pensjonsbeholdningen utgjør etter dette 18,1 % opp til 7,1 ganger grunnbeløpet av de opptjente rettigheter ved inntektsgivende arbeid, omsorgsarbeid, avtjening av førstegangstjeneste og rettigheter opparbeidet ved mottak av dagpenger. I tillegg til dette kommer arvegevinsten.

Pensjonsbeholdningen gir ingen rettigheter utover å være beregningsgrunnlag for alderspensjon. I dagens pensjonssystem uttrykkes pensjonsrettigheter under opptjening i form av et poengtall som fastsettes i forhold til grunnbeløpet. I ny alderspensjon vil pensjonsbeholdningen uttrykkes ved et kronebeløp som vil være grunnlaget for beregningen av alderspensjonen. At pensjonsbeholdningen uttrykkes som et kronebeløp vil være et av punktene som skal gjøre forståelsen av pensjonssystemet lettere tilgjengelig for alle.

Pensjonsbeholdningen reguleres hvert år i tråd med lønnsveksten.

6.4 Egen pensjonspremie i skattesystemet

I vedtak av 26. mai 2006 ba Stortinget Regjeringen om å vurdere en egen pensjonspremie i skattesystemet for å synliggjøre at dette er sparing til egen alderdom.

Pensjonsopptjeningen skal tilsvare 18,1% av pensjongivende inntekt. En pensjonspremie som skal tilsvare dette i skattesystemet vil da bli en bruttoskatt av pensjongivende inntekt. Innføringen av pensjonspremie forutsetter at det allerede finnes en bruttoskatt på pensjongivende inntekt som er lik eller større enn pensjonsopptjeningen dersom en skal

slippe å foreta omfattende omlegginger i skattesystemet. Trygde- og arbeidsgiveravgiften er de mest egnede bruttoskattene i dagens skattesystem som pensjonspremien enklest kunne erstatte. Summen av disse avgiftene er kun stor nok til å dekke pensjonsopptjeningen for de deler av landet som omfattes av den høyeste satsen for arbeidsgiveravgift. For de øvrige lønnstakerne og alle selvstendig næringsdrivende er avgiftssatsene lavere enn dette.

Det eksisterende skattesystemet ligger ikke godt til rette for å synliggjøre pensjonspremien. Et alternativ som drøftes er å skjerpe trygdeavgiftene for å oppnå en premie på 18,1 % som kunne kompenseres ved å redusere skattesatsene på alminnelig inntekt tilsvarende. Det vil innebære at ulike grupper får ulik skattesats på alminnelig inntekt (på grunn av ulike satser i dagens trygde- og arbeidsgiveravgift) og vil være brudd på grunnleggende prinsipper i skattesystemet.

Den eneste muligheten for å innføre pensjonsopptjening på 18,1% i skattesystemet er dermed å øke den samlede beskatningen av næringsdrivende. Det vil stride mot prinsippet om at arbeidsinntekter skal skattlegges om lag likt som ble fastslått i skattereformen av 1992. For å unngå å komme i strid med disse grunnleggende prinsippene måtte innføringen av pensjonspremie i skattesystemet føre til en ny skattereform.

På bakgrunn av ovenstående vil det derfor ikke bli innført en egen pensjonspremie i skattesystemet. Opptjening av en pensjonsbeholdning, fleksibel pensjon fra 62 år og delingstall som reflekterer forventet gjenstående levealder, vil etter departementets oppfatning synliggjøre sammenhengen mellom innbetalinger og ytelser i tilstrekkelig grad.

7 Beregning av pensjon

Overgangsreglene gjør at vi i en periode får tre sett regler for beregning av pensjon. For de som er født før 1954 gjelder dagens system i sin helhet. De som er født i 1954 – 1962 får pensjonen beregnet forholdsmessig etter eksisterende og nytt system. For dem som er født etter 1962 vil de nye reglene gjelde full ut.

7.1 Beregning av pensjon etter eksisterende system

Alle vil få grunnpensjon etter den trygdetid man har opparbeidet. Full grunnpensjon ved 40 års trygdetid utgjør grunnbeløpet. Ved mindre enn 40 års trygdetid avkortes grunnpensjonen forholdsmessig.

Særtillegget utbetales til dem som har liten eller ingen opptjening. Full særtillegg utbetales dersom man har 40 års trygdetid og avkortes forholdsmessig på samme måte som grunnpensjonen. Særtillegget utbetales med ordinær sats på 79,33 % av grunnbeløpet. Denne satsen ytes til den som er ugift eller har ektefelle som ikke mottar pensjon fra folketrygden. Satsen ytes også til dem som er gift eller samboende med en minstepensjonist eller med pensjonist som har gradert eller redusert pensjon og derfor får utbetalt tilleggspensjon med lavere beløp enn særtillegg etter ordinær sats. Minstesatsen er 74% av grunnbeløpet. Denne satsen ytes til pensjonist som lever sammen med ektefelle eller samboer som mottar tilleggspensjon som er høyere enn den ordinære satsen for særtillegg.

Tilleggspensjon er en ytelse som beregnes på bakgrunn av pensjongivende inntekt gjennom yrkeslivet. Tilleggspensjonen er avhengig av hvor mange år vedkommende har opptjent pensjonspoeng og hvor høy inntekten har vært de enkelte år. For rett til tilleggspensjon må man ha minst tre poengår. For dem som har færre en 40 poengår blir også tilleggspensjonen tilsvarende avkortet. Det beregnes et sluttpoengtall som er gjennomsnittet av de 20 beste årene med pensjongivende inntekt. Dette sluttpoengtallet multipliseres med grunnbeløpet og pensjonsprosenten og justeres deretter for poengår under 40.

Stortingets har vedtatt at alle, også de som får sin pensjon beregnet etter dagens system, skal kunne ta ut sin pensjon, helt eller delvis, mellom 62 og 75 år. Fleksibelt uttak av pensjon vil si at de opptjente rettigheter skal spres på det antall år som tilsvarer forventet gjestående leveår ved uttak av pensjon. I og med at den eksisterende ordning for opptjening ikke uttrykkes i pensjonsbeholdning i kroner vil det kreve justering av selve pensjonsytelsen. Dette gjør at levealdersjusteringen må gjøre forskjellig i dagens og ny pensjonsordning. For den nye ordningen skal det gjøres ved delingstall. For dagens ordning gjøres dette ved forholdstall. Forholdstallet normeres til en for 1943-kullet som kan ta ut pensjon ved 67 år i 2010. Levealdersjusteringen innebærer at for alle andre årskull enn 1943-kullet justeres pensjonsytelsen ved hjelp av forholdstall som er forskjellig fra en. Forholdstallene vil gjenspeile utviklingen i levealderen mellom de ulike årskull for uttak av pensjon mellom 62 og 75 år. Fleksibiliteten i alderen for uttak av pensjon innebærer at forholdstallene vil bli lavere jo senere man velger å ta ut pensjon. Etter forslaget til forholdstall i høringsnotatet vil en person født i 1948 som tar ut pensjon ved 62 år få et forholdstall på 1,350, men få forholdstall på 0,604 hvis han venter med å ta ut pensjon til han er 75 år. Justeringen med forholdstall har som mål at man skal ha utbetalt til sammen like mye alderspensjon uavhengig av uttakstidspunkt, ved levealder lik den beregnet forventede. Forholdstall fastsettes for alle årskull født etter 1942 basert på gjennomsnittlig observert dødelighet i tiårsperioden før kullet fyller 61 år.

Pensjon beregnet etter dagens regler justeres så med forholdstallet for årskullet i forhold til alder på uttakstidspunktet og man får den endelige størrelsen på alderspensjonen på uttakstidspunktet. Det er foreslått lovfestet at hel pensjon ved full trygdetid minst skal tilsvare minstepensjonsnivået justert for uttakstidspunktet. Det vil si at vi kan få en gruppe pensjonister med svært lave årlige pensjonsytelser hvis de såkalte minstepensjonistene velger å ta ut pensjon før 67 år.

Det blir beregnet poengtall til året før man tar ut full pensjon. Hvis poengtallet for det siste året før pensjoneringstidspunkt ikke foreligger når alderspensjonen skal beregnes, settes

dette til det samme poengtallet som det foregående året. Pensjonen omregnes etter det faktiske poengtallet fra januar året etter at skatteligningen foreligger.

De nye reglene innebærer også rettigheter til delvis uttak av pensjon. Man kan ta ut pensjon fra 10% og med 5% intervaller opp til hel pensjon. Pensjonen vil da bli utbetalt med den pensjonsgrad man velger. Ved delvis pensjon vil man fortsette å opptjene pensjonsrettigheter. Dette vil påvirke beregningen av pensjonen og jeg vil komme tilbake til dette senere.

7.2 Beregning av pensjon i ny folketrygd

7.2.1 Beregning av inntektspensjon

Inntektspensjonen beregnes med utgangspunkt i den pensjonsbeholdning den enkelte har opptjent. Pensjonsbeholdningen består, som før nevnt, av 18,1% av pensjongivende inntekt opp til 7,1 ganger grunnbeløpet, opptjente rettigheter i forbindelse med omsorgsarbeid, avtjening av førstegangstjeneste og ved mottak av dagpenger. I tillegg til dette vil arvegevinst bli tillagt pensjonsbeholdningen. Regulering av pensjonsbeholdningen er foreslått gjennomført ved lønnsveksten.

Den samlede pensjonsbeholdning vil være utgangspunkt for beregning av den årlige pensjonen. Det såkalte delingstallet for årskullet vil være den faktor som fastslår den årlige pensjonen. Delingstallet gir uttrykk for den forventede gjenstående levetid for årskullet ved utakstidspunktet. Pensjonsbeholdningen divideres med delingstallet og man får da den årlige pensjon ved hel pensjon. Dersom man tar ut hel pensjon og lever like lenge som beregnet forventet vil pensjonsbeholdningen stå i 0 og man vil ha fått utbetalt alt som er opptjent gjennom livet.

Ved gradert pensjon får man utbetalt samme andel av den beregnede årlige pensjon som pensjonsgraden. Endring i pensjonsgraden kan gjøres etter et år og vil få betydning for beregning av pensjonen, dette vil jeg komme tilbake til.

7.2.2 Beregning av garantipensjon.

Garantipensjon skal ifølge Stortingets vedtak av 26. mai 2006 være på samme nivå som dagens minstepensjon. Den utbetales uavhengig av opptjening og er den vedtatte minstesikring av levekår for pensjonister. Garantipensjonen justeres for trygdetid.

Garantipensjonen kommer kun til ubetaling der opptjening ikke eksisterer eller det er for liten opptjening til å nå minstestandarden for levekår.

Garantipensjonen kan også tas ut før fylte 67 år. Garantipensjonen skal da justeres med forholdstall, ikke delingstallet, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid. Grunnen til at garantipensjonen ikke justeres med delingstallet er at den ikke er en opptjent rettighet i kroner, det er derfor selve utbetalingen som skal justeres og ikke en opptjent beholdning. Garantipensjonen vil derfor bli justert etter de samme forholdstall som pensjon beregnet etter dagens pensjonssystem. Ved uttak før fylte 67 år vil den årlige pensjonen bli lavere enn garantipensjonen. Ved uttak etter fylte 67 år vil den bli høyere enn garantipensjonen. Grunnen til at også garantipensjonen justeres etter fylte 67 år er at man ønsker å gi incentiver til å stå lenger i arbeid.

Garantipensjon kan også graderes, dersom man arbeider ved siden av gradert pensjon vil all opptjening telle med og føre til ny beregning av pensjon, som før nevnt, kommer jeg tilbake til dette.

8 Regulering av pensjon etter uttak

Et av hovedmålene med reformen av alderspensjonen er å påvirke til at de eldre arbeidstakerne står lengre i arbeid. Muligheten til delvis pensjon og delvis arbeid med fortsatt opptjening er et godt incentiv til å arbeide lengre.

Med utsikter til at befolkningen lever lengre og har bedret helse, vil mange pensjonister kunne stå i arbeid lengre. Et incentiv til å stå lenger i arbeid gir ny folketrygd den enkelte økonomisk ansvar for å ta ut pensjon tidlig. For å gi de som er slitne etter et langt yrkesliv mulighet for å påvirke sin pensjon positivt i økonomisk forstand er det tilrettelagt for delvis uttak av pensjon ved siden av arbeid.

Dagens ordning med avkortning i pensjonen for dem mellom 67 og 70 år mot arbeidsinntekt faller bort. Det vil si at ny folketrygd gir den enkelte større frihet og ansvar til å ordne sin økonomi som senior. Avkortning kan også oppleves som urettferdig i og med at det nye pensjonssystemet i større grad enn i dag vil synliggjøre at pensjonen er rettigheter den enkelte har bygget opp gjennom yrkeslivet.

8.1 Regulering av inntektpensjon etter de nye reglene

8.1.1 Pensjonsgrad

Ved gradert uttak av alderspensjon vil inntektpensjonen tilsvare den pensjonsgrad man tar ut. Man kan velge pensjonsgrad fra 10%, med 5% intervaller oppover til full pensjon. Etter et år kan pensjonsgraden endres. Full pensjon eller stansing av pensjonen kan imidlertid gjøres uten at det er gått et år. Det er satt begrensninger for hvor ofte pensjonsgraden kan endres på bakgrunn av at endring i pensjonsgrad vil føre til at det må gjøres nytt vedtak om beregning av ytelsen og derved belaste det administrative systemet.

8.1.2 Opptjente, ikke lignede rettigheter

Når det gjelder inntekt som ikke er ferdig lignet på uttakstidspunktet for pensjon, reguleres denne i ettertid. Pensjongivende inntekt er ikke klarlagt før ligningen foreligger året etter opptjening. For at regulering av pensjon på bakgrunn av opptjente rettigheter siste år kan gjøres automatisk er det fastsatt at det gjøres etter ligningen er klar. Når opptjening for siste år er lignet og skal komme til utbetaling i pensjonsytelsen, gjøres den om til en årlig ytelse ved å benytte delingstallet for den måneden pensjonen omregnes. På denne måten taper ikke pensjonisten noe på at opptjeningen ikke blir godskrevet fortløpende. Høringsnotatet foreslår at pensjonene oppjusteres i januar året etter at ligningen foreligger.

Ved gradert pensjon fordeles opptjeningen forholdsmessig mellom inntektpensjonen og pensjonsbeholdningen.

8.1.3 Fortsatt opptjening etter uttak av pensjon.

Inntektpensjonen avkortes ikke i forhold til inntekt opptjent mens man mottar alderspensjon. Videre opptjening etter uttak av pensjon vil derimot bli tillagt pensjonsbeholdningen og i neste omgang forhøye inntektpensjonen. Dette er et av incentivene til å motvirke en for tidlig avgang fra arbeidslivet. Det gjenspeiler også pensjonsreformens prinsipp om opptjening av rettigheter for hver krone – uansett når den er opptjent. Reguleringen skal skje januar året etter at ligningen foreligger. Dette uttrykkes slik i §20-17 ” Pensjonen omregnes årlig ved økt pensjonsbeholdning som følge av videre opptjening etter uttak. Økningen i pensjonsbeholdningen gjøres om til en årlig ytelse ved hjelp av delingstallet på omregningstidspunktet og legges til inntektpensjonen. Ved gradert pensjon fordeles opptjeningen forholdsmessig mellom inntektpensjonen og pensjonsbeholdningen, se §20-12 tredje led. Omregningen foretas med virkning fra 1. januar året etter at skatteligningen foreligger.”¹⁹

8.1.4 Omregning av pensjon ved endring av pensjonsgrad

Pensjonsgraden kan endres en gang pr år og det vil utløse behov for vedtak om beregning av ny pensjon. Høringsnotatets forslag til §20-18 regulerer disse tilfellene. Ved endring i pensjonsgrad regnes først pensjonen om til pensjonsbeholdning for så å være utgangspunkt for ny beregning basert på den nye pensjonsgraden. Det uttrykkes slik: ”Dersom pensjonsgraden endres, skal løpende inntektpensjonen gjøres om til pensjonsbeholdning ved å multiplisere den med delingstallet på endringstidspunktet. Pensjonen beregnes deretter etter reglene i §§ 20-12 og 20-15 av samlet pensjonsbeholdning”.²⁰

8.1.5 Indeks justering

Høringsnotatets forslag til §20-19 fastslår at regulering av inntektpensjon under utbetaling skal skje i tråd med lønnsveksten fratrasket 0,75 %. Reguleringen skjer årlig pr 1. mai.

8.2 Regulering av garantipensjon

Garantipensjonen utbetales til dem med liten eller ingen opptjening. Den avkortes med 80% mot inntektpensjon.

Garantipensjonen kan også tas ut gradert på lik linje med inntektpensjonen. Det vil si fra 10%, med 5% intervaller opp til hel pensjon. Graderingen kan også her endres etter et år, med unntak av uttak av hel pensjon eller stans i pensjonen som kan gjøres når som helst. Endringen i pensjonsgrad ved uttak av garantipensjon reguleres av de samme regler som for inntektpensjonen, men her brukes ikke delingstallene, men forholdstallene ved omregning til ny pensjon.

Garantipensjonen er avhengig av full trygdetid. Full garantipensjon utbetales til dem som har 40 år trygdetid. Dersom trygdetiden er kortere, blir garantipensjonen tilsvarende mindre. Ved delvis uttak av garantipensjon og delvis arbeid vil man fortsette å tjene opp trygdetid. På grunn av garantipensjonens tilknytning til trygdetiden vil de med mindre en 40 års trygdetid kunne opparbeide seg høyere pensjon ved fortsatt opparbeidelse av trygdetid. Unntaket fra denne reglen er flyktninger, som får full garantipensjon uten hensyn til reglene om trygdetid. Dersom pensjonen øker etter uttak av pensjon som følge av økt trygdetid, skal pensjonen omregnes med virkning fra 1. januar det påfølgende året.

Garantipensjon avkortes mot inntektpensjon med 80%, det vil si at man får et tillegg i pensjonen fra første opptjente krone. Dette vil også påvirke positivt til å stå i arbeid lenger. All opptjening vil gi et visst tillegg i pensjonen for dem som har garantipensjon. For noen vil det sågar føre til at garantipensjonen forsvinner og at man kan gå over på inntektpensjon i løpet av pensjonisttilværelsen. Forutsetningen for dette er at man fortsetter å arbeide etter man har tatt ut pensjon. Omregning av pensjon etter ny opptjening foretas med virkning fra 1. januar året etter at skatteligningen foreligger.

Høringsnotatets forslag til §20 -19 tredje legg lyder ”Dersom samlet pensjon ikke overstiger garantipensjonen vedkommende har rett til etter §§ 20-10, 20-11 og 20-15, skal hele pensjonen reguleres i samsvar med lønnsveksten regulert for endringer i befolkningens levealder uttrykt ved forholdstallene for de som er 67 år i reguleringsåret. Hvis dette gir svakere regulering enn etter andre ledd, skal pensjonen i stedet reguleres etter andre ledd.”

²¹ Som det fremgår av forslaget til lovtekst skal denne regulering gjelde kun for garantipensjonen. Inntektpensjonen skal også lønnsindekseres, men med fradrag av 0,75%. Den vedtatte reguleringen av garantipensjonen forventes på sikt å gi en bedre regulering enn inntektpensjonen under utbetaling. Garantipensjonen reguleres i takt med lønnsøkningen, men justeres for økning i levealder. For fremtidens minstepensjonister vil dette føre til økning i kjøpekraften i forhold til dem med inntektpensjon. På den annen side vil det gi mindre økning i kjøpekraften enn hos den yrkesaktive befolkning på grunn av justeringen for økt levealder. For å forhindre at garantipensjonen får en svakere utvikling enn inntektpensjonen er det lagt inn et sikkerhetsnett for dette med ordene; Hvis dette gir en regulering enn etter andre ledd, skal pensjonen i stedet reguleres etter andre ledd.

8.3 Regulering av pensjon beregnet etter dagens regler

I dag kan man tidligst ta ut alderspensjon ved fylte 67 år. Alderspensjonen til personer mellom 67 og 70 år reduseres med 40 % av eventuell inntekt over to ganger grunnbeløpet. Med mindre pensjonen avkortes som følge av inntekt utbetales kun hel pensjon. Alderspensjon for dem mellom 67 og 70 år utbetales på bakgrunn av de opparbeidede rettigheter vedkommende har det året fyller 66 år. Dersom ligningen for det året som pensjonisten fyller 66 år ikke foreligger når alderspensjon innvilges, settes poengtallet for dette året lik poengtallet for det foregående året. Pensjonen omregnes etter det faktiske poengtallet når vedkommende fyller 70 år. Stortingets vedtak om at også pensjonister som får sin pensjon beregnet etter dagens regler kan utta pensjon fra 62 til 75 år, at pensjonen kan graderes og at fortsatt opptjening skal telle med vil få konsekvenser for beregning av pensjon etter dagens regler.

8.3.1 Inntekt som ikke er ferdiglignet på uttakstidspunktet

Som nevnt utbetales pensjon etter dagens ordning til dem mellom 67 og 70 år på bakgrunn av opptjente rettigheter til og med det året vedkommende fyller 66 år. Som følge av forslaget om fleksibelt uttak fra 62 år, må gjeldende ordning med endelig pensjonsberegning endres.

Stortingets vedtak om fleksibelt uttak av alderspensjon skal gjelde fra 2010, dette året vil 1943-kullet fylle 67 år. Departementet foreslår derfor at de nye reglene for fleksibelt uttak av alderspensjon skal gjøre gjeldende for personer født fra og med 1943. Den nye måten å regulere pensjonen på etter opptjent, ikke lignet rettighet vil derfor gjelde alle født etter 1943.

Dagens ordning med beregning av foreløpig poengtall på grunnlag av foregående år foreslås videreført. Det foreløpige poengtall korrigeres med det faktiske når ligningen for det aktuelle året er fastsatt. Dette uttrykkes slik i forslaget til § 19-6 ”Dersom ligningen for året før uttakstidspunkt ikke foreligger når alderspensjon innvilges, settes poengtallet for dette året lik det poengtallet som er fastsatt for det foregående året. Pensjonen omregnes etter det faktiske poengtallet med virkning fra januar året etter at skatteligningen foreligger.”²²

8.3.2 Endring i pensjonsgrad

Det er foreslått at også pensjon opptjent og beregnet etter dagens regler skal kunne graderes fra 10% til hel pensjon med 5% intervaller fra 62 år. Pensjonen skal ikke avkortes mot inntekt. Pensjonen vil da bli beregnet etter dagens regler korrigert for levealdersjusteringer og pensjonsgrad. Ved endringer i pensjonsgraden vil dette måtte omregnes til ny pensjonsgrad. Reglene for dette er angitt i Høringsnotatets forslag til § 19-12 ” Ved endring av pensjonsgrad skal pensjonen omregnes. Pensjon under utbetaling multipliseres med forholdstallet på endringstidspunktet. Dette beløpet summeres med eventuell pensjon som ikke er tatt ut tidligere. Den nye pensjonen framkommer ved å multiplisere summen med

ny pensjonsgrad og divideres med forholdstallet.”²³ Pensjonsgrad kan, som for inntektpensjon og garantipensjon, endres en gang i året. Unntak fra dette er som før nevnt om man ønsker å stanse eller gå over til hel pensjon.

8.3.3 Videre opptjening etter uttak av pensjon

I ny alderspensjon vil opptjening etter uttak alltid gi høyere pensjon. Slik vil det ikke alltid være i dagens alderspensjon. Dette skyldes at mange vil ha full opptjeningstid på 40 år. Ved opptjeningstid under 40 år vil pensjonen alltid bli høyere dersom man fortsetter i arbeid. Pensjonen vil også bli høyere hvis man tjener så mye at inntekten inngår i de 20 beste årene.

Pensjonen skal etter uttakstidspunktet omregnes årlig etter hvert som pensjonsgivende inntekt er ferdig lignet og fram til all opptjening er avsluttet. For å beregne hvor stor økningen blir, må det foretas ny pensjonsberegning. I den nye beregningen inngår økningen i sluttpoengtallet og økt opptjeningstid. Økningen skal levealdersjusteres fra det nye uttakstidspunktet.

Ved gradert uttak av pensjon er det foreslått at den økte opptjeningen fordeles forholdsmessig mellom uttatt pensjon og ikke uttatt pensjon etter uttaksgrad.

Størrelsen på grunnpensjonen av knyttet til sivilstand. Hvis sivilstanden endres må grunnpensjonen omregnes etter den nye sivilstanden. På grunn av levealdersjusteringer kan ikke grunnpensjonen regnes direkte om til 100% eller 85% av grunnbeløpet. Hvordan dette skal gjøres vil bli vurdert i forbindelse med lovproposisjonen.

Forslaget til lovtekst for omregning av pensjon ved endring av opptjening etter uttak er gitt i Høringsnotatets forslag til § 19-11 ” Pensjonen omregnes årlig ved pensjonsopptjening etter uttak. Videre opptjening fordeles forholdsmessig på pensjon under utbetaling og eventuell andel av pensjon som ikke er tatt ut. Omregningen foretas med virkning fra 1. januar året etter at skatteliggingen foreligger. Opptjening som legges til pensjon under utbetaling, divideres med forholdstallet på omregningstidspunktet.”²⁴

8.3.4 Indeks justering

Pensjon under utbetaling justeres pr 1. mai hvert år med lønnsveksten fratrasket 0,75%. Minstepensjonen reguleres for lønnsveksten justert for endringer i levealder. Dersom dette gir lavere vekst enn lønnsveksten minus 0,75%, reguleres pensjonen etter denne regelen. Dette er uttrykt slik i Høringsforslaget § 19-13 ” Pensjonene reguleres i samsvar med lønnsveksten fratrasket 0,75 prosentpoeng. Reguleringen skjer årlig ved 1. mai. Dersom samlet pensjon ikke overstiger minstepensjon vedkommende har rett til etter § 19-5, skal hele pensjonen reguleres i samsvar med lønnsveksten justert for endringer i befolkningens levealder uttrykt ved forholdstallet for de som er 67 år i reguleringsåret. Hvis dette gir svakere regulering enn etter første ledd, skal pensjonen i stedet reguleres etter første ledd.”

25

9 Overgangsregler

I NOU 1.2004, Modernisert folketrygd sies det under drøftingen av overgangsregler for nytt pensjonssystem ” Overgangsordningene må ta hensyn til at det er opptjent rettigheter som ikke kan fratas den enkelte uten å komme i strid med Grunnloven.”²⁶ Dermed fastslås et klart prinsipp for utformingen av overgangsreglene. Det legges her klare føringer for at det må utformes særlige regler for overgangen fra eksisterende til nytt pensjonssystem som ivaretar den enkeltes opparbeidede rettigheter. For å ivareta dette foreslår departementet i Høringsnotatet at overgangsreglene suppleres med en garanti. Denne garantien skal sikre et pensjonsnivå som minst tilsvarende opptjente rettigheter ved utgangen av 2009 etter levealderjustering. Departementet presiserer i Høringsnotatet at dette skal gjelde ved 67 år. Det såkalte garantitillegget vil dermed ikke komme til utbetaling før etter fylte 67 år. Dette er konkretisert i Høringsnotatets forslag til §20-20; ”Alderspensjon til årskullene 1954 – 1962.....Pensjonen skal ikke være lavere enn pensjon beregnet etter kapittel 19 jf kapittel 3 på grunnlag av pensjonsrettigheter opptjent pr 31. desember 2009, justert med forholdstallet på uttakstidspunktet, se §19-5. Eventuell differanse utbetales som et

garantitillegg til pensjon beregnet etter første ledd. Garantitillegget kommer tidligst til utbetaling fra fylte 67 år”²⁷

Pensjonskommisjonen foreslo i sin rapport (NOU 1. 2004) en overgangsordning som innebærer gradvis overgang til ny folketrygd basert på fødselsår. Det ble der foreslått at det skulle gjelde dem som er født i 1951 til 1964. Brøkene for beregning etter ny og gjeldende pensjonsordning ville da bli 15-deler. Det ville innebære at det fram mot 2060 ville bli utbetalt pensjoner både fra gammelt og nytt system. Departementet har vurdert et opplegg med gradvis innfasing over ni årskull. Bakgrunnen var at overgangen til ny folketrygd ville skje raskere og at det kunne være noe enklere for den enkelte å beregne pensjonen basert på 10-deler. Årskullene fra 1954 til 1962 vil bli de som får sin pensjon beregnet etter både nye og gamle regler. De som er født i 1963 er det eldste kullet som får pensjonen beregnet i sin helhet etter de nye reglene. De første som vil få utbetalt noe pensjon etter nytt system vil være 1954-kullet som blir 62 år i 2016. Overgangsreglene er konkretisert slik i Høringsnotatets forslag til § 20-20 første ledd; ”Alderspensjon til årskullene 1954 – 1962. Personer som er født i 1954 får 1/10 av pensjonen beregnet etter dette kapitlet, og 9/10 beregnet etter kapittel 19 jf kapittel 3. Andelen beregnet etter dette kapitlet økes med 1/10 for hvert senere årskull, slik at personer født i 1962 får 9/10 av pensjonen beregnet etter dette kapitlet og 1/10 beregnet etter kapittel 19 jf kapittel 3.”²⁸ Kapittel 19 gjelder pensjon etter dagens ordning og kapittel 20 gjelder pensjon etter den nye ordningen.

For å kunne beregne brøkdelen må det først beregnes hel pensjon både etter dagens og etter nye opptjeningsregler. Beregningene må omfatte både inntektpensjon og garantipensjon i nytt system. Ved beregning etter eksisterende regler må grunnpensjon, tilleggspensjon og eventuelt særtillegg beregnes. Dagens system med beregning av pensjonspoeng vil etter dette fortsette helt til alle i 1962-kullet har fått beregnet sin pensjon. I den nye ordningen vil pensjongivende inntekt opp til 7,1 ganger grunnbeløpet og omsorgsopptjening fra før 1992 tilsvarende 18,1% av 4 ganger grunnbeløpet være med i beregningsgrunnlaget. De inntektene som er for lave til å gi pensjonspoeng (under grunnbeløpet) i dagens system skal også telle med i den nye ordningen – der vil de gi

opptjening fra første krone. Pensjonsbeholdningen pr 1. januar 2010 skal også inneholde beregnet arvegevinst. Reglene for beregning av pensjon etter de nye regler for opptjente rettigheter før 2010 er foreslått slik i Høringsnotatets § 20-21” Pensjon opptjent før 1. januar 2010. Pensjonsgivende inntekt for tiden før 1. januar 2010 legges til grunn for fastsettelse av pensjonsbeholdningen pr 1. januar 2010. Inntekten for hvert år oppreguleres i forhold til det gjennomsnittlige grunnbeløpet for det enkelte år og det gjennomsnittlige grunnbeløpet for 2010. Arvegevinsten for år før 2010 skal tillegges beholdningen. For år det er godskrevet pensjonspoeng for omsorgsarbeid etter § 3-16, skal pensjonsbeholdningen tilføres 18,1 prosent av et beløp tilsvarende 4 ganger grunnbeløpet. Tilsvarende skal gjøres for år før 1992 dersom vedkommende i denne perioden utførte omsorgsarbeid som nevnt i § 3-16 første ledd bokstav a slik bestemmelsen gjelder pr 31. desember 2009.”²⁹

Stortinget har vedtatt nye regler for opptjening ved omsorgsarbeid som innebærer at den årlige opptjeningen øker fra 4 til 4,5 ganger grunnbeløpet til og med det året da barnet fyller fem år. Forslaget er at dette skal ha tilbakevirkende kraft innenfor ny alderspensjon. De nye reglene for omsorgsopptjening gjelder også for omsorg for syke, funksjonshemmede og eldre. Det er foreslått at år med omsorgsopptjening før 1992 godskrives med 4 ganger grunnbeløpet i inntil sju år og at disse reglene gjelder til 2010. Nye regler for opptjening i inntil 6 år med 4,5 ganger grunnbeløpet vil gjelde for alle år etter 2010.

Dagens pensjonsopptjening baserer seg på de 20 beste årene, og man vil ha muligheter til å opptjene rettigheter utenom årene med omsorgsarbeid. Ny folketrygd går bort fra ”besteårsregelen” og det vil derfor bli viktigere å få godskrevet rettigheter for omsorgsopptjening i og med at alle år skal telle med. Dersom de som hadde omsorgsarbeid før 1992 ikke får godskrevet noe for dette, vil det innebære forskjeller i alderspensjon for dem som får sin pensjon beregnet etter eksisterende og ny ordning. 1954 kullet er det første som får beregnet noe av sin pensjon etter de nye reglene. Dersom ny omsorgsopptjening gjøres gjeldende fullt ut for dette kullet vil det gi store forskjeller i pensjon mellom 1953 og

1954 kullene. Hvis en person født i 1954 får godskrevet 10 omsorgsår vil dette kunne gi en pensjon som er mer enn 10 000 kroner høyere enn en person født i 1953 med ellers lik pensjonsopptjening. For å unngå store forskjeller i pensjon fra et årskull til et annet, foreslår departementet at ordningen med tilbakevirkende omsorgsopptjening gjøres gjeldende kun for den delen av pensjon som beregnes etter de nye reglene. Reglene for økt omsorgsopptjening vil dermed bli gradvis innfaset gjennom brøkene mellom eksisterende og ny ordning i pensjonsberegningen til dem som er født mellom 1954 og 1962.

Etter beregnet hel pensjon fra både ny og eksisterende ordning skal den endelige pensjon beregnes etter brøkene angitt i § 20-20 og §19-14. Det vil si at en person født i 1954 vil få 1/10 pensjon etter ny ordning og 9/10 etter eksisterende regelverk. Personer født i 1962 vil få sin pensjon beregnet 9/10 etter ny ordning og 1/10 etter dagens ordning.

Fra 2010 gis alle muligheter til å velge helt eller delvis pensjoneringstidspunkt fra 62 til 75 år. Dessuten kan man velge pensjonsgrad fra 10 til 100. Overgangsreglene fanger opp dette ved at den aktuelle endringen gjennomføres i begge de to underliggende beregninger, før dette igjen utregnes etter den aktuelle brøk. Eksisterende ordning justeres for levealderutvikling ved hjelp av forholdstall. Den nye ordningen vil justere for levealder ved hjelp av delingstall.

Dette ser ut for å gi en svært innviklet beregning av alderspensjon for denne gruppen. Dette vil gi klare utfordringer med hensyn til informasjon. Dette vil jeg komme tilbake til nedenfor.

10 Informasjon om pensjonsreformen

Innføringen av nytt regelverk rundt alderspensjonen vil utløse stort behov for både generell og individuell informasjon. Særlig vil valgfriheten rundt pensjoneringstidspunkt og pensjonsgrad utløse behov for informasjon om økonomiske konsekvenser. Det er derfor

viktig at informasjon er lett tilgjengelig og at den gis på en lettfattelig måte og er lett tilgjengelig for alle.

Mange har i dag liten kunnskap om sine fremtidige pensjonsrettigheter. Den eneste informasjon som blir gitt til samtlige om dette i dag er de opplysninger som fremkommer på ligningen. Det ble i 2006 gjort en undersøkelse med sikte på å kartlegge befolkningens interesse for og kunnskap om alderspensjonen. Undersøkelsen avslører at befolkningen har stor interesse for pensjon, mens kunnskapsnivået er lavt.

I forkant av og ved innføringen av nytt pensjonssystem vil det være behov for informasjon på kort og lang sikt. Det vil være viktig at man får informasjon om de rettigheter man har og hvilke konsekvenser ulike valg gjennom livet gir for den enkeltes alderspensjon. Det innebærer at både generell og individuell informasjon må være tilgjengelig for alle. Informasjonen vil måtte variere ettersom man er i yrkeslivet eller man skal eller har gått av med pensjon.

Mange av dem som er godt voksne bruker internett i liten eller ingen grad. Det må derfor legges opp til et system som fanger opp disse med både skriftlig og muntlig informasjon. For dem som har et stykke frem til pensjonsalder vil sannsynligvis internett være et medium som er vel egnet for både generell og individuell informasjon om alderspensjon.

Arbeids- og velferdsdirektoratet vurderer to typer tiltak for informasjon rund reformen av alderspensjonen. For det første vurderes en målrettet informasjonskampanje rettet mot hele befolkningen. En slik kampanje vil bli satt sammen av ulike informasjonstiltak som både er rettet mot allmennheten og mot ulike grupper som har et mer vidtgående informasjonsbehov, for eksempel interesseorganisasjoner. Det legges også opp til individuell informasjon i form av brev til dagens pensjonister og aldersgrupper som nærmer seg pensjonsalder. Konkret forslås det å sende brev til personer som nærmer seg 62 år samt til andre som mottar pensjonstytelser som skal omtale konsekvensene av ny

alderspensjon. Denne orienteringen er planlagt utsendt på det tidspunkt ny alderspensjon innføres.

For dem som ennå har en del år igjen til pensjoneringstidspunkt regner man med at NAV's nettside Din pensjon vil være den beste løsningen. Dette til tross for at over 70 prosent av de spurte ønsket å få skriftlig informasjon, mens bare ca 30 prosent ønsket nettbasert informasjon.

10.1 Pensjonsportal

I og med at den enkelte blir ansvarlig for størrelsen på pensjonen ut fra valgt pensjoneringstidspunkt og pensjonsgrad vil det stilles større krav til å kunne gjøre beregninger av hvilke konsekvenser valgene får for pensjonen. Arvegevinst og levealdersjusteringer vil også bli utslagsgivende for størrelsen på pensjonen og det vil bli behov for å kunne beregne hvordan disse elementene slår ut på den enkeltes pensjon. Det er samtidig behov for bedre informasjon enn i dag om hvilke pensjonsrettigheter den enkelte har. Dette kan være rettigheter fra folketrygden, tjenstepensjon og individuelle pensjonsavtaler.

Dette er en utfordring som krever andre informasjonsmåter enn dem som finnes i dag. Skriftlig informasjon egner seg godt til å orientere om de generelle rettigheter og plikter. Skriftlig informasjon er imidlertid ikke godt egnet til å synliggjøre konsekvenser av de ulike valg med hensyn til ulike avgangstider og kombinasjon mellom arbeid og pensjon. Nettbasert informasjon og beregningsprogrammer hvor man kan simulere konsekvensen av forskjellige valg vil være et godt instrument. Forbeholdt av kvaliteten på nettstedet holder høy standard.

Det pågår arbeid med å utvikle portaler for å gi pensjonsrelatert informasjon som en del av arbeidet med pensjonsreformen. Forsikringsselskapene har dannet et selskap, Norsk Pensjon, som også arbeider med å utvikle en lik nettbasert løsning. Det er vedtektsfestet i

selskapet at portalen skal være ikke kommersiell og at den skal være åpen for alle pensjonsinnretninger, både i privat og offentlig sektor.

NAV's pensjonsportal har også som målsetning å sammenstille data fra offentlig og privat sektor. En av hovedmålsetningene for denne portalen er å synliggjøre at det lønner seg å stå lenger i arbeid.

Det er inngått intensjonsavtale mellom Arbeids- og velferdsetaten og Norsk Pensjon om forpliktende samarbeid med sikte på etablering og vedlikehold av en felles pensjonsportal. Hvis denne portalen fungerer godt og har base med både private og offentlige pensjonsordninger for den enkelte og samordningen av disse vil dette være et godt verktøy for den enkelte til å skaffe seg oversikt over sine rettigheter. Dessuten vil det gi god oversikt over konsekvensene av de valg man vurderer å ta med hensyn til de mulighetene man får i det nye pensjonssystemet når det gjelder avgangstidspunkt og pensjonsgrad.

10.2 Din pensjon

NAV's lanserte dette året nettstedet Din pensjon. Hovedformålet med denne er å gi lett tilgjengelig og forståelige svar på befolkningens spørsmål om pensjon. I dag er kun opplysninger i dagens pensjonssystem tilgjengelig, men det tas sikte på å implementere ny alderspensjon i nettstedet ved innføringen av denne. Dette er en side med innlogging med brukernavn og passord slik at den ikke er tilgjengelig for alle.

Et bærende element i Din pensjon vil være kalkulator for beregning av ulike pensjonssatser avhengig av uttakstidspunkt. Den enkelte vil kunne gjøre beregninger på grunnlag av data om egen opptjening og medlemskap, både i folketrygden og de offentlige pensjonsordningene. Det vil her være mulig å skaffe seg oversikt over konsekvensene av ulike tidspunkt for pensjonering, samt oversikt over hvilke økonomiske konsekvenser fortsatt deltakelse i arbeidslivet vil gi for pensjonen.

Pensjonskalkulatoren vil gi mulighet for simulering på bakgrunn av valgte pensjoneringstidspunkt, samt hvilke konsekvenser endring i egen og ektefelle/samboers

inntekt vil gi for pensjonen. Resultatene vil bli presentert både skriftlig og grafisk for brukeren slik at de forskjellige valg gjøres lett sammenlignbare.

Når Din pensjon er fullt utbygd vil man også kunne benytte nettstedet til å søke om alderspensjon. Intensjonen er at dette nettstedet skal gi brukeren like god informasjon som ved personlig oppmøte på et av NAV's kontorer. Det innebærer at informasjon om saksbehandling samt alle vedtak og brev vil være tilgjengelig i nettstedet. De som har en pensjonsytelse vil også få oversikt over pensjonsutbetalinger. Dessuten vil nettstedet tilby brukerne elektronisk kommunikasjon med Arbeids- og velferdsetaten.

I tillegg til Din pensjon vil alle som nærmer seg 62 år få tilsendt skriftlig informasjon om de opptjente rettigheter, konsekvensen av levealdersjusteringer og mulighetene for å kombinere arbeid og pensjon. Arbeids- og velferdsetaten anser det viktig å ivareta informasjon også overfor yngre grupper som ikke kan eller vil bruke Din pensjon. Disse skal kunne få all tilgjengelig informasjon ved å henvende seg på et av NAV's kontorer. Det legges opp til at man på forespørsel kan få tilsendt skriftlig oversikt over de rettigheter man har opptjent.

Slik jeg tolker høringsnotatet på punktet om informasjon vil Din pensjon inneholde opplysninger om offentlige ordninger vedrørende pensjon, mens Norsk Pensjon's nettside vil inneholde informasjon om både offentlige og private ordninger. Det vil si at for å full oversikt over egen pensjon er det kun Norsk Pensjon's nettside som kan gi den fulle og hele oversikt. Mange har i dag private pensjonsordninger i tillegg til de offentlige og vil trenge informasjon om disse de offentlige ordninger for å komme til det endelige beløpet for sin pensjonsutbetaling. Dette kan kun gjøres ved å sammenholde offentlige og private ordninger med bakgrunn i de innviklede samordningsreglene som finnes for å justere disse mot hverandre. Disse reglene er vanskelig tilgjengelige og har konsekvenser for den enkeltes pensjonsutbetaling. Det er derfor nødvendig at disse legges inn i beregningsverktøyet dersom dette skal være komplett. Etter mitt syn vil da Din pensjon bli et hjelpemiddel for den enkelte kun i en overgangsfase inntil Norsk Pensjon's nettsted er

operativt. På den annen side er det prisverdig at det tas sikte på en komplett pensjonskalkulator slik at vi i langt større grad enn i dag kan ha mulighet til å forutsi hvilke konsekvenser også de private pensjonsordninger har for den enkeltes pensjon. Det vil også være et godt hjelpemiddel for å fastslå hvilke forsikrings/spareordninger som lønner seg for den enkelte å tegne. Slik det er i dag er det komplisert å ta stilling til et tilbud fra for eksempel et forsikringsselskap om pensjonsforsikring fordi samordningsreglene mot folketrygden er kompliserte og vanskelig tilgjengelige. Det ville være til stor hjelp i slike situasjoner å kunne beregne de økonomiske følgene av sine disposisjoner med tanke på pensjonisttilværelsen.

11 Målene med reformen – hvordan skal de nås?

I NOU 2004, 1, Modernisert folketrygd er målene for pensjonsreformen angitt slik:

- Pensjonsreformen skal opprettholde den økonomiske og sosiale trygghet. Pensjonskommisjonens flertall mener at folketrygden fortsatt bør kombinere grunnsikring og en viss standardsikring for alle pensjonister.

- Trygge pensjoner forutsetter et bærekraftig pensjonssystem. Pensjonsløfter og forpliktelser må kunne innfris. De samlede ytelser og byrder i pensjonssystemet bør derfor være jevnt fordelt mellom generasjoner. Finansieringen må være langsiktig, realistisk og stabil og ikke legge stigende byrder på de yrkesaktive og foretak i framtida.

- Pensjonssystemet skal bidra til fordeling av inntekt og risiko over den enkeltes livsløp og mellom grupper i befolkningen. Pensjonskommisjonen mener at pensjonssystemet skal legge en effektiv ramme for den enkeltes sparing og forsikringer over livsløpet. Det tilsier en nær sammenheng

mellom premieinnbetaling og pensjon, og et tydelig individuelt eierskap til opptjente pensjonsrettigheter.

- Pensjonskommisjonen legger vekt på at framtidens pensjonssystem må bli enklere og mer oversiktlig.

Det bør være en nærmere sammenheng mellom inntektsgrunnlag, premieinnbetaling og pensjon. Pensjonskommisjonen mener at det i framtida vil være hensiktsmessig med både innskuddsbaserte og ytelsesbaserte pensjonsordninger i Norge. ³⁰

I det videre arbeidet med pensjonsreformen fattet Stortinget det såkalte pensjonsforliket 26. mai 2006. Dette er en avtale inngått mellom Arbeiderpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre som gir Regjeringen mandat til å iverksette det videre arbeidet med pensjonsreformen.

I innledningen til pensjonsforliket heter det blant annet:

”Dagens pensjonssystem står overfor store og økende økonomiske utfordringer gjennom svakere vekst i den yrkesaktive befolkningen, høyere gjennomsnittlige pensjonsytelser og stigende levealder. I tillegg stimulerer dagens pensjonssystem for lite til arbeid og har noen urettferdige sider, blant annet ved en gradvis svekkelse av sammenhengen mellom inntekt og pensjon og at like livsinntekter kan gi meget ulik pensjon. Det er derfor behov for en pensjonsreform.” ³¹

Med denne formuleringen gir Stortinget uttrykk for hva som bør endres. Uten å betegne dette som direkte målsetninger gir dette klare indikasjoner på hva Stortinget mener må være målsetningen for pensjonsreformen.

Senere i samme dokument under ”Hovedpunkter i Regjeringens forslag” konkretiseres mandatet til hovedpunktene:

”Regjeringens forslag til ny opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden er basert på at pensjonssystemet skal:

- Være økonomisk og sosialt bærekraftig
- Ha en god fordelings- og likestillingsprofil
- Være enkelt og forståelig.

Denne sammenfatningen av hovedmålene i pensjonsreformen står i forhold til pensjonskommisjonens forslag og jeg legger til grunn at dette er de hovedmålene som det videre arbeid med pensjonsreformen bygger på og som høringsnotatets forslag må måles mot.

11.1 Økonomisk og sosialt bærekraftig

De økonomiske virkninger av ny alderspensjon kan illustreres ved å se på utviklingen i pensjonsutgifter. De kortsiktige økonomiske virkningene er små, men hvis vi ser fram mot 2050 synliggjøres de i større grad.

Statistisk Sentralbyrå har gjennomført beregninger av økonomiske virkninger av pensjonsreformen. Beregningene forutsetter at levealdersjusteringen innføres fra 2010 og at fleksibelt uttak av pensjon iverksettes fra samme år. Disse beregningene viser at utgiftene til folketrygd vil øke sterkt i de kommende tiårene på grunn av veksten i antall alderspensjonister og at disse har høyere opptjening enn dem som faller fra. Regjeringens forslag til ny alderspensjon vil bidra til å dempe veksten i alderspensjonen gjennom endret regulering av utbetalte pensjoner og innføring av levealderjustering. Bedre intensiver til arbeid vil føre til høyere arbeidsstyrke og senere pensjonering. Opptjeningsmodellen som er foreslått i ny alderspensjon vil motvirke dette noe, da den er anslått å gi noe høyere utgifter til pensjon enn dagens system. Høyere verdiskapning ved at noen velger å arbeide lenger vil ha en positiv effekt på offentlige finanser. En økning i verdiskapningen på 6 prosent vil utgjøre om lag 85 milliarder pr år. Som igjen vil kunne bedre budsjettbalansen i BNP med om lag 30 milliarder pr. år. Alt i alt er reformen anslått å bidra til at utgiftene i 2050 reduseres fra 224 milliarder til 196 milliarder. Andelen av pensjonsgivende inntekt som er nødvendig for å finansiere pensjonene i 2050 er anslått å reduseres fra 21,8 prosent med dagens system til 17,6 prosent ved ny alderspensjon.

At pensjonsreformen skal være sosialt bærekraftig tolker jeg slik at det skal ha en god sosial profil. Jeg tolker dette slik at målsetningen er at ingen skal falle utenfor systemet og at man ikke skal tape på omsorgsarbeid og ufrivillig arbeidsløshet. For dem med liten eller ingen opptjening er det fastsatt at det skal være en økonomisk grunnsikring på linje med dagens minstepensjon. Garantipensjonen skal fange opp alle uansett opptjening. Det er det element i ny alderspensjon som klarest fastslår alle's rettigheter til et økonomisk verdig liv i alderdommen. De nye reglene for opptjening ved omsorgsarbeid og avtjening av førstegangstjeneste anser jeg som anseelse fra samfunnet overfor å utføre samfunnsnyttig arbeid som ikke er betalt. Privat omsorgsarbeid avlaster også samfunnets omsorgsinstitusjoner og kan derfor forsvares økonomisk. Det er også en økonomisk anseelse av dem som trenger omsorg og at dette er en plikt for hele samfunnet å ivareta. En oppjustering av pensjonsgrunnlaget ved ufrivillig arbeidsløshet forebygger at de som er uheldige og blir stående uten arbeid i perioder blir lidende for dette i pensjonist tilværelsen. Dette gjenspeiler også grunnlovens bestemmelse om samfunnets pålagte bestrebelse om å skaffe folket arbeid.

11.2 God fordelings- og likestillingsprofil

Fordelingsprofilen er relativ tydelig i ny alderspensjon. Ingen opparbeider pensjonsrettigheter for inntekter over 7,1 ganger grunnbeløpet. De som har pensjongivende inntekt over dette nivået betaler allikevel skatt også av inntekten over 7,1 ganger grunnbeløpet. Dette er inntekt til staten som vil kunne benyttes til å utbetale garantipensjon til dem med liten eller ingen opptjening. Det vil med andre ord sies å ta fra de rike og å gi til de "fattige".

Den endrede likestillingsprofilen i eksisterende og nytt pensjonssystem ligger i oppjusteringen av pensjonsrettigheter ved omsorgsarbeid. Det er tradisjonelt kvinner som tar ansvar ved omsorgsarbeid og som har vært skadelidende når pensjonen beregnes. Dessuten ligger det en likestillingsprofil i opptjening av pensjonsrettigheter ved avtjening av verneplikt. Her har menn tradisjonelt tatt ansvar og tapt pensjonsrettigheter, mens kvinner har sluppet.

Kvinner har tradisjonelt lavere inntekter enn menn selv om dette bildet nå er i sterk endring. Den omfordelingen som ligger i at de med høyere inntekter enn 7,1 ganger grunnbeløpet betaler skatt av andelen over dette blir derfor en likestillingsprofil i mer perifer forstand.

11.3 Enkelt og forståelig pensjonssystem

Målet om et enklere og lettfattelig pensjonssystem er mest krevende i innfasingen av systemet. For dem som får sin pensjon beregnet etter overgangsreglene vil pensjonssystemet trolig bli vanskelig fattbart. De vil få to sett av regelverk å forholde seg til når pensjonen skal beregnes og dette vil jeg tro blir vanskelig for den enkelte.

Når de gjelder ny folketrygd vil bortfallet av beregningen av pensjonspoeng gjøre systemet mer forståelig. Dessuten vil samsvaret mellom opptjente rettigheter i kroner og pensjon bedre synliggjøre sammenhengen. Justeringene for levealder og arvegevinst vil trolig gjøre beregningen vanskeligere.

Valgfriheten med hensyn til pensjoneringstidspunkt og pensjonsgrad og det økonomiske ansvaret for dette vil stille store krav til informasjon. Løsningen som er foreslått om nettsteder for simulering og økonomisk sammenligning vil kunne gjøre dette valget enkelt for dem som kan benytte seg av det. For dem som ikke kan eller vil bruke disse nettstedene vil personlig informasjon, og derved bruk av offentlige ressurser, være helt vesentlig for at systemet skal være forståelig.

For at målet med et enkelt og forståelig pensjonssystem skal nås må det være økonomisk vilje til å yte den hjelp som trengs. I en overgangsfase med beregning av pensjon etter både nytt og eksisterende system og mens deler av befolkningen ikke bruker internett vil det kreve store veiledningsressurser på det personelle plan. Det vil ligge et økonomisk ansvar for oppnåelsen av dette målet på de bevilgende myndigheter.

12 Litteraturliste

Folketrygdloven med kommentarer 2007	Asbjørn Kjønsstad
Innføring i trygderett 1997	Asbjørn Kjønsstad
NOU 2004:1 Modernisert Folketrygd	
Stortingsmelding nr. 12 - 2004/2005 Pensjonsreform – trygghet for pensjonene	
Stortingsmelding nr. 5 - 2006/2007 Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden	
Høringsnotat om ny alderspensjon av 24.januar 2008	

13 Litteraturhenvisninger

1. NOU 2004 nr 1 – Modernisert folketrygd	side 11
2. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 105
3. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 102
4. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 105
5. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 105
6. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 105
7. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 107
8. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 101
9. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 105
10. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 102
11. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 107
12. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 19
13. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 104
14. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 104

15. Stortingsmelding nr 5 2006/2007 Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden	side 97
16. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 104
17. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 104-105
18. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 105
19. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 107
20. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 107
21. Høringsnotat o ny alderspensjon	side 107
22. Høringsnotat m ny alderspensjon	side 101
23. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 102
24. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 102
25. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 102
26. NOU 2004 nr 1 Modernisert folketrygd	side 36
27. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 108
28. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 107
29. Høringsnotat om ny alderspensjon	side 108
30. NOU 2004 nr 1, Modernisert folketrygd	side 18
31. Stortingsmelding nr 5 2006/2007, Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden	side 8